

UNIVERZITA JANA AMOSE KOMENSKÉHO PRAHA

BAKALÁŘSKÉ KOMBINOVANÉ STUDIUM

2019-2020

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Martina Rusnáková

**Primární prevence rizikového chování u žáků na základní
škole v Hrádku nad Nisou**

Praha 2020

Vedoucí bakalářské práce: PaedDr. Jan Toman

JAN AMOS KOMENSKY UNIVERSITY PRAGUE

BACHELOR COMBINED STUDIES

2019-2020

BACHELOR THESIS

Martina Rusnáková

**Primary Prevention of Risk Behavior of Students at the
Primary School in Hrádek nad Nisou**

Prague 2020

The Bachelor Thesis Work Supervisor: PaedDr. Jan Toman

Prohlášení

Prohlašuji, že předložená bakalářská práce je mým původním autorským dílem, které jsem vypracovala samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem při zpracování čerpala, v práci řádně cituji a jsou uvedeny v seznamu použitých zdrojů.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v univerzitní knihovně.

V Praze dne

Martina Rusnáková

Poděkování

Děkuji především vedoucímu bakalářské práce PaedDr. Janu Tomanovi za trpělivost, vstřícnost, cenné rady a připomínky. Dále bych ráda poděkovala celému pedagogickému sboru na základní škole v Hrádku nad Nisou, který mně svou zpětnou vazbou poskytoval důležité podklady pro zpracování bakalářské práce.

Anotace

Bakalářská práce se zabývá problematikou primární prevence rizikového chování u žáků na základní škole v Hrádku nad Nisou. Práce seznamuje se základními teoretickými hledisky primární prevence, její úrovně, strategie a se školním a školským poradenským systémem. Definuje jednotlivé pojmy rizikového chování žáků, rizikové faktory a způsoby prevence. Věnuje se nastavení konkrétního konceptu programu primární prevence se zaměřením na nové a efektivní prvky vedoucí k posilování resilience na vybrané základní škole. Provedený výzkum analyzuje výskyt rizikového chování žáků v konkrétním ročníku a pohled třídního učitele na klima třídy a míru rizikového chování. Dále zkoumá zájem žáků o preventivní programy a porovnává s minimálním preventivním programem pro aktuální školní rok. Zjišťuje rozsah vzdělání pedagogů v problematice prevence rizikového chování žáků, míru efektivity primární prevence a názory jednotlivých aktérů, kteří se podílejí na jejím chodu ve výše zmíněné lokalitě.

Klíčová slova

klima třídy, minimální preventivní program, primární prevence, rizikové chování u žáků, školní poradenské pracoviště, školské poradenské pracoviště

Annotation

The bachelor thesis deals with the issue of primary prevention of risky behavior of pupils at the Primary school in Hrádek nad Nisou. The work introduces the basic theoretical aspects of primary prevention, its level, strategy and school counseling system. It defines individual concepts of pupils' risk behavior, risk factors and methods of prevention. It focuses on setting a specific concept of the primary prevention program, focusing on new and effective elements leading to strengthening resilience at the selected Primary school. The research analyzes the occurrence of risky behavior of pupils in a particular year and the class teacher's view of the class climate and the level of risk behavior. It also examines pupils' interest in prevention programs and compares them with the minimum prevention program for the current school year. It determines the extent of education of teachers in the area of prevention of risky behavior of pupils, the degree of effectiveness of primary prevention and the opinions of individual actors involved in its operation in the aforementioned locality.

Keywords

class climate, minimum prevention program, primary prevention, risk behavior in pupils, school counseling workplace

ÚVOD.....	10
TEORETICKÁ ČÁST.....	11
1 PRIMÁRNÍ PREVENCE.....	11
1.1 Rozdělení primární prevence	11
1.1.1 Nespecifická primární prevence rizikového chování	12
1.1.2 Specifická primární prevence rizikového chování	12
2 TEORETICKÉ MODELY V PRIMÁRNÍ PREVENCI A ZÁKLADNÍ TYPY PREVENTIVNÍCH PROGRAMŮ.....	14
2.1 Teoretické modely užívané v primární prevenci	14
2.1.1 Kognitivní modely a modely založené na informacích.....	15
2.1.2 Modely sociálního vlivu.....	15
2.1.3 Sociologické a vývojové modely	15
2.1.4 Modely komplexního vlivu sociálního prostředí	16
2.2 Základní typy programů v preventivní praxi	17
2.2.1 Programy zaměřené na rozhodovací schopnosti	17
2.2.2 Programy zaměřené na zvládání úzkosti a stresu.....	17
2.2.3 Programy zaměřené na nácvik dovedností odolávat tlaku	17
2.2.4 Programy zaměřené na uvědomování si hodnot	18
2.2.5 Programy pro rodiče.....	18
2.3 Minimální preventivní program.....	18
3 PROBLEMATIKA RIZIKOVÉHO CHOVÁNÍ.....	20
3.1 Rizikové chování jako nadřazený pojem	21
3.2 Typologie rizikového chování	21
3.2.1 Záškoláctví.....	22
3.2.2 Šikana a extrémní projevy agrese	24
3.2.3 Extrémně rizikové sporty a rizikové chování v dopravě.....	27
3.2.4 Rasismus a xenofobie.....	27
3.2.5 Negativní působení sekt	28
3.2.6 Sexuální rizikové chování.....	29
3.2.7 Závislostní chování (adiktologie).....	30
3.3 Klima školní třídy a sociometrie.....	31
4 AKTÉŘI ŠKOLNÍ PREVENCE	32

4.1	Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy	33
4.2	Krajský školský koordinátor prevence	33
4.3	Metodik prevence v pedagogicko-psychologické poradně.....	33
4.4	Školní metodik prevence	34
4.5	Školní psycholog.....	35
4.6	Školní speciální pedagog	35
4.7	Výchovný poradce	36
4.8	Třídní učitel.....	37
4.8.1	Třídnické hodiny	38
5	ŠKOLSKÝ PORADENSKÝ SYSTÉM.....	39
5.1	Pedagogicko-psychologická poradna (PPP)	39
5.2	Speciálně pedagogické centrum (SPC).....	40
5.3	Středisko výchovné péče (SVP)	41
	PRAKTICKÁ ČÁST	43
6	CÍL PRAKTICKÉ ČÁSTI.....	43
6.1	Popis respondentů a prostředí výzkumu	43
6.2	Způsob a metody šetření	44
6.3	Přehled výzkumných otázek v dotazníku	45
6.4	Analýza dat dotazníkového šetření a jejich interpretace	46
6.4.1	Dotazník pro žáky osmého ročníku.....	46
6.4.2	Preventivní plán školy.....	58
6.4.3	Pohledy pedagogů na problematiku prevence rizikového chování.....	64
6.5	Návrhy a doporučení.....	70
	ZÁVĚR	73
	SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ.....	76
	SEZNAM ZKRATEK	79
	SEZNAM OBRÁZKŮ, TABULEK A GRAFŮ	80
	SEZNAM PŘÍLOH.....	81

ÚVOD

„Naše mládež miluje přepych. Nemá správné chování. Neuznává autority a nemá úctu před stáří. Děti odmlouvají rodičům, srkají při jídle a tyranizují své učitele.“
Sókratés klasický řecký filozof -469 - -399 př. n. l.

Nevhodné chování dětí a mládeže vždy bylo, je a bude velmi diskutované téma. Otázkou však je, jaké chování je stále v normě, tedy v rámci hodnot tolerovaných společností, a jaké chování již z normy vybočuje a tudíž ho můžeme nazývat chováním rizikovým. Vážnost a rizika spojená s touto formou chování velmi stoupá a ačkoliv se neustále potýkáme s novými tématy rizikového chování spojenými s moderní dobou, je důležité poukázat na fakt, že Česká republika má za sebou nejen úspěch a patří v současnosti mezi nejprogressivnější státy EU v oblasti prevence.

Bakalářská práce se zabývá primární prevencí rizikového chování u žáků na základní škole v menším pohraničním městě Hrádku nad Nisou. Autorka seznamuje čtenáře s tímto textem, protože pracuje ve školství na pozici učitele cizích jazyků a tudíž se denně dostává do interakce s žáky a pedagogy. V teoretické části práce popisuje základní rozdělení prevence, teoretické modely v primární prevenci a základní typy preventivních programů. Dále objasňuje problematiku rizikového chování díky charakteristice každého typu rizikového chování s možnostmi prevence. Charakterizuje také jednotlivé aktéry školního a školského poradenského systému. V praktické části se zaměřuje na výše zmíněnou základní školu, kde provádí výzkum s cílem zmapovat výskyt rizikového chování žáků vybraného ročníku, zkoumá pohled třídního učitele na aktuální situaci a klima třídy. Dále provádí průzkum zájmu žáků o preventivní programy a porovnává s minimálním preventivním programem pro aktuální školní rok 2019/2020 a to konkrétně u pátého, sedmého a osmého ročníku. Posledním zkoumaným tématem v praktické části jsou pohledy a názory pedagogů na problematiku primární prevence rizikového chování. Výzkum šetří míru efektivity primární prevence a názory jednotlivých aktérů, kteří se podílejí na jejím chodu ve výše zmíněné lokalitě za pomoci dotazníkového šetření. Výstupy šetření vyústí v konkrétní navrhované doporučení a opatření.

TEORETICKÁ ČÁST

1 PRIMÁRNÍ PREVENCE

Slovo prevence je latinského původu a znamená opatření učiněná předem, včasnou obranu nebo ochranu. Zhruba v polovině minulého století se prevence rozdělila na primární a sekundární a z dříve používaného pojmu prevence sociálně patologických jevů vzešel termín prevence rizikového chování u dětí a mládeže a je v kompetenci Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy.

Prevence je ve své podstatě soubor určitých zásahů a postupů, které vedou k zamezení, snížení výskytu a šíření rizikového chování. Podle Miovského se nejrychleji vyvíjela prevence užívání návykových látek a ta odstartovala celý vývoj prevence jako celku.

Základní členění prevence je na primární, sekundární a terciární. Školská primární prevence funguje na principu předcházení vzniku rizikového chování, tedy chování, které se ještě nevyskytlo. Sekundární prevence usiluje o zacílení na skupinu osob, které jsou rizikovým chováním ohroženi a snaží se předcházet vzniku či rozvoji takového chování. Naproti tomu terciární prevence pracuje s osobami, které se již rizikově chovají a snaží se předcházet zdravotním či sociálním potížím vyplývajícím z takového chování.

Národní ústav pro vzdělávání popisuje primární prevenci jako výchovu ke zdravému životnímu stylu, k rozvoji psychosociálních dovedností a sociálního chování. Primární prevence by měla také vést k osvojení schopnosti napomáhající zvládat zátěžové situace. (Typologie rizikového chování, online, cit.2019-11-15)

1.1 Rozdělení primární prevence

K dalšímu rozdělení primární prevence došlo díky Ministerstvu školství, mládeže a tělovýchovy, které přistoupilo k pojmům nesespecifická a specifická forma.

1.1.1 Nespecifická primární prevence rizikového chování

Do nespecifické školské primární prevence řadíme aktivity, které jsou nejčastěji prováděny ve volném čase, např. zájmové, sportovní a volnočasové aktivity a jiné programy a nemají přímou souvislost s rizikovým chováním, ale výrazně napomáhají snižovat riziko vzniku a rozvoje tohoto chování. Obecně lze tedy říci, že je velmi důležité jakým způsobem žáci tráví svůj volný čas a pokud je to aktivita, která podporuje dodržování určitých společenských pravidel, pocit odpovědnosti za sebe samého a své jednání či vede ke zdravému rozvoji osobnosti, lze tyto aktivity považovat za nespecifické programy. Nevztahují se k určitému fenoménu, jehož výskytu se program snaží předcházet a působí obecně. (Miovský a kol., 2015a)

1.1.2 Specifická primární prevence rizikového chování

Miovský v publikaci 2015a uvádí, že pokud vycházíme z praxe a výzkumu, vždy se bude objevovat skupina dětí či mladých lidí, která nebude spatřovat nabízené programy a aktivity volného času jako dostatečně atraktivní či dostupné. Z tohoto důvodu je zapotřebí vytvořit specifické podpůrné programy, které jsou zaměřeny na konkrétní formy rizikového chování a které jim umožní začleňování do běžné společnosti a vyrovnání se se svým hendikepem. Formy rizikového chování jsou podrobně popsány v kapitole 3 s názvem Problematika rizikového chování.

Specifickou primární prevenci pak dále rozdělujeme na všeobecnou, selektivní a indikovanou.

1.1.2.1 Všeobecná primární prevence

Černý, jako člen kolektivu Miovského 2015a, se v rámci všeobecné primární prevence zaměřuje na běžnou populaci dětí a mládeže, věkovou kategorii, sociální a další faktory skupiny ale bez ohledu na to zda je skupina více či méně riziková. Úkolem programů všeobecné primární prevence je tedy zacílit zejména na třídní kolektivy a menší sociální komunity a metodicky pracovat s tematickými programy např. jak zamezit nebo oddálit užívání návykových látek. Jedním z nejrozšířenějších preventivních programů tohoto druhu je program Unplugged. Pro realizaci těchto programů je ve většině případů dostačující SŠ vzdělání, úplné vzdělání školního metodika prevence nebo základní

lektorský výcvik. Další aktéři těchto programů jsou zpravidla osoby z profese se specifickými dovednostmi např. policisté nebo záchranáři.

1.1.2.2 Selektivní primární prevence

Selektivní primární prevence vychází nejprve z identifikace určité rizikové skupiny na základě sociálních, biologických a psychologických rizikových faktorů, které souvisejí s rizikovým chováním a na tyto skupiny se zaměřuje. Obecně lze říci, že jde o takzvané vytipování ohrožených skupin, kterých jsou přítomny rizikové faktory ve zvýšené míře vyvolávající dříve či později vznik a vývoj různých forem rizikového chování. Může se jednat o menší skupiny či jednotlivce, kteří jsou nějakým způsobem znevýhodnění ať už věkem, pohlavím, rodinnou historií, místem bydliště a nebo sociální úrovní. Aktuální situace jednotlivce se zde ale nehodnotí, pouze z hlediska příslušnosti k dané skupině (např. Romové, třída na základní škole praktické apod.) a na tomto základě je poté navržen selektivní program. (Miovský a kol., 2015a)

1.1.2.3 Indikovaná primární prevence

Indikovaná primární prevence je zaměřena na jedince či skupinu, u kterých je riziko výskytu rizikového chování velmi vysoké nebo se již potýká s počínajícími projevy. Cílem této prevence je podchycení problému v co nejkratší době, vyhodnocení a správná indikace specifické intervence a okamžité zahájení. (Miovský a kol., 2015a)

Z názvu této prevence je patrné, že je jedinec do skupiny takzvaně indikován, neboli vybrán v souladu s posouzením jeho individuální situace na základě diagnostických technik, screeningem, dotazníky apod. Jedním z cílů této prevence je např. oddálení užívání drog, snížení frekvence a objemu užívaných drog a zmírnění následků jejich užívání. Dalším cílem je snaha o porozumění rizikovému chování za účasti individuálního i skupinového programu a také vymezení rizikových a protektivních faktorů, které se vztahují k duševním problémům dětí a mládeže. (Martanová, online, cit.2019-11-15)

2 TEORETICKÉ MODELY V PRIMÁRNÍ PREVENCI A ZÁKLADNÍ TYPY PREVENTIVNÍCH PROGRAMŮ

Obecně lze říci, že se efektivita preventivních programů zvyšuje, pokud se vzájemně kombinují a splňují určité požadavky. Každý program by měl vymezovat cílovou skupinu a typ rizikového chování ke kterému se vztahuje. Témata a techniky by měly být vybírány přímo na konkrétní cílovou skupinu a každý program by měl být jasně časově a prostorově naplánován. Některé programy se vztahují pouze na jednu úroveň prevence a mohou být součástí časně diagnostiky. Oproti tomu jsou programy, které se aplikují u všech úrovní prevence a to všeobecné, specifické i indikované.

Jeden ze základních preventivních programů, který popisuje Miovský na základě zdroje (WHO, 1986), je založen na přístupu podpory zdravého způsobu života. Tento typ programu podporuje zdravý způsob života a nabádá k aktivitám, které přispívají ke stavu fyzické, psychické a sociální pohody. Hlavním cílem je tedy vést cílovou skupinu k převzetí kontroly nad svým zdravím a jeho neustálým zlepšováním. K tomu je ale vždy nutné, aby byly zabezpečeny základní potřeby (např. dostatek jídla) a sociální jistoty (např. sociální spravedlnost). Na podporu zdraví má vliv několik oblastí. Veřejný sektor nastavující legislativu přispívající ke zdravějšímu životnímu stylu a rozvoj zdravotnických služeb, oblast podpory volnočasových a komunitních aktivit, a v neposlední řadě činnosti zaměřené na rozvoj osobnosti a dovedností, které jsou součástí každodenního života (práce, studium, hra) a prostoru pro vytváření mezilidských vztahů. (Mioviský a kol., 2015a)

2.1 Teoretické modely užívané v primární prevenci

Díky teorii a modelům, užívaným v primární prevenci, je možné vytvořit přesné a efektivní preventivní přístupy a programy, které budou nejlépe odpovídat danému problémovému chování a umožní nám vyhnout se subjektivnímu nebo pouze intuitivnímu vnímání situace. Usnadňují tedy hledání vhodného řešení.

2.1.1 Kognitivní modely a modely založené na informacích

Miovský říká, na základě zdroje EMCDDA 2010, že kognitivní modely, tedy poznávání a vlastní zpracovávání informací, jsou těmi nejčastějšími a nejefektivnějšími, protože jsou založeny na vlastním názoru jedince a znalostech a zkušenostech. Tato domněnka však byla v praxi částečně vyvrácena, neboť je potřeba brát v potaz i další faktory ovlivňující chování, a to zejména emoční a sociální faktory. Tento model může být znázorněn na modelu víry (přesvědčení) ve zdraví (Health belief), který staví na myšlence, že pokud je jedinec seznámen s negativními důsledky svého jednání na své zdraví, je schopný se takového chování racionálně vyvarovat. Další příklad bychom mohli uvést na modelu odůvodněného konání a postoje (Reasoned action-attitude). Jde o určité chování jedince, které je založeno na jeho vnitřních hodnotách ale zároveň i na hodnotách a normách ostatních, kterým se tímto přizpůsobuje.

2.1.2 Modely sociálního vlivu

Modely sociálního vlivu zdůrazňují roli rodiny, vrstevníků a médií jako velmi významnou zejména na počátku rizikového chování. Sociální faktory tedy hrají důležitou roli. Miovský, na základě různých zdrojů (EMCDDA, 2010, Bandura, 1986, 1994, WHO), popisuje tři teorie sociálního vlivu. Jako první uvádí teorii sociálního učení (Social influence). Jedinec se chová způsobem, který má vyzorovaný. Napodobuje tedy reakce, postoje a emoce ostatních. Druhá teorie životních dovedností (Life skills) zastává názor, že by jedinec měl být schopen zacházet se stresem, řešit problémy, myslet kriticky, uvědomovat si vlastní kvality a ovládat komunikaci. Třetí teorie je popisována jako teorie normativního přesvědčení. Vychází z přesvědčení jedince, že to co společnost akceptuje a posuzuje jako normální je správné a na tomto základě se jedinec chová a utváří své postoje. (Miovský a kol., 2015a)

2.1.3 Sociologické a vývojové modely

Tyto modely popisují způsob vývoje jedince a jeho vnímání témat spojených s návykovými látkami a rizikovým chováním. První model popisuje Kanedelová in Miovský 2015a, jako model vývojové teorie (Evolution theory). Podle této teorie je užití nelegální drogy vždy spojeno s předchozí zkušeností s drogou legální. Tedy

s tabákem či alkoholem. Druhý model sociálně-ekologický a ekologicko-environmentální (Social ecology model /ecological-environmental model) je postaven na základě pozitivního působení na sociální klima ve společnosti, rodině, mezi vrstevníky a v komunitě. Pokud je tento model prostředí naplněn, snáze dosáhneme žádoucího chování. Poslední, komplexnější a také nejnovější teorie je uváděna jako teorie šíření novinek (Diffusion of innovation theory). Podle této teorie je „inovátor“ jedinec, který vyzkouší drogu jako první a poté ovlivňuje přátelé ke stejnému činu. (Miovský a kol., 2015a)

2.1.4 Modely komplexního vlivu sociálního prostředí

Miovský, vycházející z různých zdrojů (EMCDDA, 2010, Jessor, 1977, Jessor, 1991) uvádí, že je velmi důležité posilovat projektivní faktory, například pozitivní vzory ve společnosti, kvalitní úroveň školy nebo vytváření příležitosti pro rozvoj kreativity mládeže, za podpory rodičů a důležitých autorit. Na druhou stranu také oslabovat faktory rizikové. Jedny z neúčinnějších preventivních programů jsou na těchto hodnotách postaveny a vykazují ty nejlepší výsledky v prevenci. Model problémového chování (Problem behaviour) je popisován jako model komplexní, který zahrnuje vztahy jednotlivce s prostředím spolu s poznávací složkou, postoji, behaviorálními, sociálními a osobnostními faktory, které formují výsledné chování. Jinými slovy je poukázáno na to, že rizikové chování může být jen způsob, jak se vyrovnat s nepřízní prostředí.

Druhý model je uveden jako model sociálního vývoje (Social development). Tento model se soustřeďuje na výše popsané posilování projektivních faktorů. Základem je uspokojení potřeby mladých lidí cítit, že jsou milováni, důležití a schopní. Jeden z nejefektivnějších a nejrozšířenějších preventivních programů, vybudovaný na základě modelu komplexního vlivu sociálního prostředí, je preventivní program Unplugged, který je primárně určený pro žáky šestých tříd základní školy v České republice. (Adámková et al., 2009, Jurystová et al., 2009 in Miovský a kol., 2015a)

2.2 Základní typy programů v preventivní praxi

Před tím než se určitý program vytvoří, zavede do praxe a následně ověří je zapotřebí znát teoretické koncepty a modely. Tyto modely jsou převážně koncipovány se zaměřením na rozvoj životních dovedností nebo na intrapersonální rozvoj jedince.

2.2.1 Programy zaměřené na rozhodovací schopnosti

Tyto programy vedou k osvojování schopností racionálního rozhodování v rizikových situacích. Učí cílovou skupinu rozpoznat problém, strategicky ho řešit a kritickým myšlením rozhodovat mezi alternativami. Formou diskusí, přednášek, řešením úkolů či her si jedinci trénují reakce v situacích, které by mohly v jejich životě nastat. Například nabízení drogy či rasové výpady ve skupině. (Miovský a kol., 2015a)

2.2.2 Programy zaměřené na zvládání úzkosti a stresu

Tento typ programů je zaměřen na nácvik zvládání úzkostí a stresových situací, kterým je jedinec cílové skupiny denně vystaven. Situace vyskytující se ve vztazích, v partě nebo ve škole se kolektivně demonstrují a strategicky rozebírají. Tímto způsobem se přehodnocuje závažnost situace a eliminují se potenciální stresové reakce. Programy tohoto typu mají za cíl naučit jedince zvládat problémovou situaci a nalézt pozitivní alternativu. Nejčastěji jsou prováděny různé techniky nácviku dovedností s využitím didaktické strategie doplněné diskusemi a tištěnými materiály s otázkami a cvičeními. (Miovský a kol., 2015a)

2.2.3 Programy zaměřené na nácvik dovedností odolávat tlaku

Absolvování programů tohoto typu vede k osvojení dovedností potřebných v situacích, kde je na jedince vyvíjen určitý tlak, který vede k rizikovému chování. Tyto dovednosti zahrnují rozpoznávání vnějších tlaků ze strany vrstevníků, rodičů, z médií či reklamy a také rozšiřuje povědomí o asertivním jednání. Jeden z tlaků může být například xenofobní projevy spolužáků ve škole. Formou instruktáže, diskusí, filmů a hraných scének se cílová skupina učí těmto tlakům odolávat. (Miovský a kol., 2015a)

2.2.4 Programy zaměřené na uvědomování si hodnot

Absolvování těchto programů má za cíl naučit jedince rozpoznávat životní hodnoty, uvědomovat si hodnoty vlastní a upřednostňovat ty pozitivní. Jedinec by měl být schopen přijímat následky svého nežádoucího chování a vyhodnotit ho jako neslučitelné s osobními hodnotami, které vnímá jako pozitivní. Pokud se tedy jedinci podaří orientovat ve svých osobních hodnotách a vyhodnocovat ty pozitivní, měl by být schopen vyhnout se potenciálnímu rizikovému chování. (Miovský a kol., 2015a)

2.2.5 Programy pro rodiče

Speciální skupinu programů tvoří Rodičovské programy. Je to soubor různých typů intervencí a preventivních programů přičemž nejrozšířenější jsou edukativní přednášky . Rodiče, jako cílová skupina, však většinou nevykazují příliš velkou motivaci a tak se tyto programy stávají organizačně velmi náročné. (Miovský a kol., 2015a)

2.3 Minimální preventivní program

Tento dokument je součástí výchovně vzdělávacího programu školy a v rámci krátkodobých cílů primární prevence se vždy vypracovává na příslušný školní rok. Vypracováním minimálního preventivního programu (dále jen MPP) je pověřen školní metodik prevence, který je hlavním iniciátorem a koordinátorem programu. Avšak opírá se o tým spolupracovníků a pedagogů, např. výchovného poradce, školního psychologa a o samotné vedení školy. MPP vychází ze specifických potřeb regionu, z aktuální situace a také z vyhodnocení průběhu předešlého školního roku. I když zatím neexistuje přesná podoba tohoto dokumentu, jsou určité zásady, které by měl MPP splňovat, aby byl dostatečně efektivní. Kraus uvádí (in Ciklová 2016) tři důležité zásady. První z nich je zásada systémovosti, kdy veškeré činnosti školy musí tvořit systém vzájemně propojených a spolupracujících subjektů. Tedy škola s rodinou, poradenskými zařízeními, policií, zdravotnickými zařízeními, církví a občanskými sdruženími za podpory legislativy a médií. Další zásadou je systematičnost - tedy průběžné a plánované působení sociálně výchovného směru. A poslední je princip komplexnosti, který propojuje všechny typy prevence od primární, sekundární, terciární až po specifickou

a nespécifickou s cílem působit na všechny věkové kategorie školního věku a na rozvoj pozitivních složek osobnosti každého jedince. (Ciklová, 2016)

3 PROBLEMATIKA RIZIKOVÉHO CHOVÁNÍ

V současné době je chování dětí a mládeže, které porušuje sociální normy dané společností, považováno za interdisciplinární problém. Mezi obory, které mají tento problém mezi předměty svého zkoumání patří pedagogika (sociální pedagogika v kontextu prostředí a především speciálně pedagogická disciplína etopedie). Dále sociologie, zejména pak sociální patologie s důrazem na prevenci a řešení sociálně patologických jevů, psychologie, kriminologie, medicína a mezi neposlední se řadí adiktologie. (Bělík, Hoferková, 2018)

Macek 2003 in Miovský 2015a, definuje rizikové chování jako aktivity, které mají dopad na psychickou, sociální a zdravotní stránku jedince. Poškozují tedy, ať už přímo či nepřímo, jeho zdraví, majetek nebo okolí. Dále tento pojem rozšiřuje Miovský, vycházející ze zdroje (Jessor, Donovan and Costa, 1991), který popisuje rizikové chování jako aktivity, které porušují obecně přijímané sociální normy a charakterizuje je jako znepokojující, problematické až nežádoucí vzhledem k normám dané společnosti, jejím institucím a autoritám. V tomto pojetí bychom ale spíše pojmenovali uvedené chování jako chování problémové. Tyto dva pojmy se navzájem velmi pokrývají a je těžké je od sebe jednoznačně vymezit. Mohli bychom shrnout, že pojem „rizikové chování“ s pojmem „problémové chování“ zahrnují různé formy chování, které mají společné faktory způsobující ohrožení jedince po zdravotní, sociální a psychické stránce. Přičemž je ohroženo i sociální okolí a to reálně a nebo jen s předpokladem. Nedochází ale k naplnění známk pathology, vše probíhá na úrovni prepatologických projevů. (Miovský a kol., 2015a)

Rizikové chování jako prepatologie

Jevy prepatologické úrovně jsou méně závažné projevy chování, které vyjadřují nesoulad mezi očekáváním prostředí a možnostmi jedince. Je to určitý předstupeň jevů nebezpečnější povahy, které mají negativní dopady na sociální nebo psychologické fungování, zdraví jedince a nebo ohrožují jeho sociální okolí.(Bělík, Hoferková, 2018)

3.1 Rizikové chování jako nadřazený pojem

Bělík a Hoferková uvádí, na základě zdroje (Dolejš 2010) , že rizikové chování jako nadřazený pojem je označované jako sociálně patologické, problémové a delikventní. Tento druh chování chápe jako souhrn rizikových jevů, označující všechny projevy chování bez rozdílu stupně závažnosti, které představují riziko poškození zdraví jedince či jeho okolí, například rizikové sexuální chování, předčasný sexuální život či nechtěné těhotenství, předčasné ukončení školní docházky nebo rizikové chování v dopravě.

3.2 Typologie rizikového chování

V nejužším pojetí řadíme do základních typů rizikového chování (dle Miovský in: Standardy, Pavlas Martanová, ed.,2012):

- záškoláctví,
- šikanu a extrémní projevy agrese,
- extrémně rizikové sporty a rizikové chování v dopravě,
- rasismus a xenofobii,
- negativní působení sekt,
- sexuální rizikové chování,
- závislostní chování (adiktologie).

V širším pojetí pak k těmto sedmi oblastem můžeme zařadit další dva okruhy, které postupem moderní doby začínají být velmi aktuální z pohledu preventivních intervencí, ale které nelze jednoznačně zahrnout do konceptu rizikového chování:

- okruh poruch a problémů spojených se syndromem týraného a zanedbávaného dítěte,
- spektrum poruch příjmu potravy. (Typologie rizikového chování, online, cit. 2019-11-27)

3.2.1 Záškoláctví

Za záškoláctví můžeme považovat každou situaci, kdy žák úmyslně zamešká školní vyučování a nemá pro svou absenci legitimní důvod a jeho absence nejsou řádně omluvené jeho zákonným zástupcem. Existují i formy skryté, kdy se záškoláctví těžce odhaluje, přičemž má žák hojně absence omluvené zákonným zástupcem, ale bez omluvenky od lékaře či časté zpětné omlouvání nepřítomnosti po uplynutí intervalu uvedeném ve školním řádu. (Ženatová, 2011)

3.2.1.1 Příčiny záškoláctví

Podle Ženatové můžeme rozdělit příčiny záškoláctví do dvou skupin.

- vnější příčiny - rodinné prostředí, školní prostředí, atraktivnost party,
- vnitřní příčiny - vztahují se k osobnostním charakteristikám jedince

3.2.1.1.1 Vnější příčiny záškoláctví

Zásadní postavení u záškoláctví má rodina, avšak okolností pro tento fenomén je mnoho a v případě pravého záškoláctví rodiče vůbec nevědí, že jejich dítě do školy nechodí. Uvedeme-li rizikové faktory, které mohou přispívat k záškoláctví, byly by to v první řadě výchovné styly rodičů. Výchovné styly můžeme rozdělit do dvou základních, a to :

- Příliš benevolentní, neboli liberální, kdy je dítěti vše dovoleno. Rodič k záškoláctví svolí, aby nevstoupil do konfliktu s dítětem. Tato varianta se objevuje často v neúplných rodinách.
- Druhý výchovný styl je nadměrně autoritářský. Rodiče kladou příliš vysoké nároky na dítě, často jej kritizují a trestají. Dítě pak prožívá strach ze selhání a zklamání rodičů.

Dalšími rizikovými faktory záškoláctví jsou nezáměr či lhostejnost rodičů, časově náročné zaměstnání či práce na směny, kdy rodič nezvládá dohled nad dítětem. Hodnotový systém rodiny či sociální a ekonomický status je opět jedním z faktorů. Rodiče, kteří sami nemají dostatečně osvojené morální normy, jsou často příkladem pro chování svého dítěte. Dochází pak i k záškoláctví, které se děje na základě podpory rodiny, kdy je dítě nuceno k domácí práci, krádežím či prostituci.

Škola jako spouštěč záškoláctví je další z faktorů, ke kterým by se mělo přihlížet. U dítěte se může rozvinout negativní vztah k učení za předpokladu nesprávné volby studijního směru, nedostatku pestrých podnětů u nadaných jedinců, strachu z konkrétního vyučovacího předmětu či neúspěšnosti z důvodu intelektově hraničních nebo podprůměrných jedinců se specifickými vývojovými poruchami učení a chování.

Nepříznivé sociální klima, které vyplývá z odmítání vrstevnickou skupinou až šikanováním, nevhodné působení pedagoga, který na dítě působí jen díky negativním emocím a nebo naopak liberální učitel, který je lhostejný k žákům, může nastartovat nárůst záškoláctví.

V neposlední řadě stojí parta, která nabízí řešení problémů z pocitů osamělosti, potřeby někam patřit či nedostatku organizované volnočasové aktivity. (Ženatová, 2011)

3.2.1.1.2 Vnitřní příčiny záškoláctví

Mezi vnitřní příčiny záškoláctví můžeme řadit osobnost jedince, tedy osobnostní charakteristiku. U dítěte s poruchou osobnosti hovoříme o disharmonickém vývoji, kdy bývá narušena morální složka, chybí zodpovědnost a přizpůsobení se daným normám, dochází k porušování platných pravidel i k případné agresivitě. Za záškoláctvím také mohou stát vážné psychické poruchy (např. schizofrenie), rozvoj deprese, školní fobie a separační úzkost.

3.2.1.2 Rizika záškoláctví

Při záškoláctví vzniká určitý prostor, nad kterým je dohled rodiče a učitele nulový a tudíž otevírá bránu dalším projevům rizikového chování s ním spojeným. Děti si záškoláctví spojují s dobrodružstvím, adrenalinovým sportem. Zábavou může být vandalismus, sprejerství, gambling, kriminalita ve formě krádeží, konzumace alkoholu či nealkoholových drog.

Další rizika záškoláctví jsou zhoršení prospěchu, narušení vztahu se spolužáky, učiteli a rodiči a také negativní vliv na osobnost dítěte, čímž je myšleno narušení vztahu k povinnostem, zažití únikových obranných mechanismů jako jediné cesty při zdolávání překážek. (Ženatová, 2011)

3.2.1.3 Prevence záškoláctví

Každá škola má ve svém školním řádu začleněnu prevenci záškoláctví. Třídní učitel je povinen evidovat školní docházku a pokud některý žák vykazuje vyšší počet neomluvených hodin nebo hodin omluvených za podezřelých okolností, zpravidla se jako první obrací na zákonného zástupce a poté na věcně příslušný orgán s prosbou o spolupráci. Škola se řídí Metodickým pokynem MŠMT „K jednotnému postupu při uvolňování a omlouvání žáků z vyučování, prevenci a postihu záškoláctví“ vydaným pod č.j. 10 194/2002-14. (Miovská kol., 2015a)

Dle výše zmíněného pokynu MŠMT se na prevenci záškoláctví podílí třídní učitel, výchovný poradce a školní metodik prevence spolu s ostatními učiteli a zákonní zástupci žáka. V rámci prevence je nezbytné pravidelné zpracovávání dokumentace o absenci žáků, spolupráce a komunikace se zákonnými zástupci (nejlépe dobře nastavená již před vznikem problému), přijetí příslušných opatření, provádění výchovných rozhovorů se žáky a spolupráce se školním psychologem a institucemi pedagogicko-psychologického poradenství, konání výchovných komisí ve škole, spolupráce s orgány Sociálně-právní ochrany dětí. Předcházení záškoláctví je zmiňováno i v minimálním preventivním programu školy. (Ženatová, 2011)

3.2.2 Šikana a extrémní projevy agrese

„Šikanu lze definovat jako násilně ponižující chování jednotlivce nebo skupiny vůči slabšímu jedinci, který nemůže ze situace uniknout a není schopen se účinně bránit.“
(Vágnerová, 2004 s. 798)

Šikana je závažnou agresivní poruchou chování, která se posiluje bezmocností a slabostí oběti. Často je šikana zaznamenána jako skupinový jev orientovaný proti odlišným a slabým členům či komukoli, kdo se nějakým způsobem odlišuje od ostatních. K šikaně také přispívá existence fyzické síly, která se stává prostředkem k dosažení žádané prestiže. Šikana je projevem zneužití moci a postavení, kterou jedinec ve skupině zaujímá. (Vágnerová 2004) Cílem takového chování je ponižení, ublížení či týrání. Zahrnuje formy od zesměšňování, roznášení pomluv, izolování, ponižování a zastrasování přes ničení věcí, krádeže peněz, majetku, jídla až po fyzické bití. Kyberšikana je výraz pro formu šikany, která se vyznačuje ponižováním

a zesměšňováním za použití elektronické komunikace (SMS, e-mail, chat, sociální sítě, zveřejňování urážlivých obsahů na internetových stránkách). Od běžné šikany se příliš neliší, ale je nebezpečná zejména rychlostí informování ostatních, časovou neohraničeností a počtem diváků. (Kabíček, Csémy, Hamanová a kol., 2014)

3.2.2.1 Rozvoj šikany ve třídě

Šikana prochází určitým vývojem, kdy se v prvopočátku jedná jen o ubližující vztah mezi agresorem a obětí. Postupem času jsou do ubližování vtahováni i další účastníci z důvodu strachu z agresora, aby se oni sami nestali terčem takového chování. Zvláště v počátku rozvoje šikany mají žáci tendenci sdělovat vyučujícím, že se ve třídě děje něco špatného. Pokud ale vyučující, nebo jakýkoliv dospělý, kterému byla informace sdělena, žádným způsobem nereaguje, žáci již u dospělých pomoc nehledají. Pro dospělého je důležité rozpoznat rozdíl mezi žalováním a informováním. Informování spočívá v tom, že se dítě snaží pomoci sobě či někomu druhému. Naopak o žalování hovoříme v tom případě, kdy informace vede pouze k poškození jiného žáka.

Podle Koláře rozlišujeme pět stádií ve vývoji šikany.

První dvě stádia jsou charakterizována tak, že v nich převažuje násilí psychické (nadávky a zesměšňující legrácky) přičemž s tím většina třídy nesouhlasí a pokoušejí se informovat vyučujícího. V tomto stádiu jsou žáci ochotni o tomto chování hovořit a jejich názory nejsou závislé na názoru agresora.

Třetí stádium je typické pro vytvoření jádra kolem agresora, které výrazně ovlivňuje normy platné ve třídě. Narůstá strach mezi spolužáky a snižuje se pravděpodobnost spontánního informování vyučujícího. Vyučující může informace obdržet jen mezi čtyřma očima od žáků, kteří s chováním nesouhlasí.

Ve čtvrtém a pátém stadiu se výrazně zvyšuje podíl fyzického ubližování, manipulace a tlaku na skupinovou konformitu. Snižuje se pravděpodobnost získávání informací a téměř většina třídy přijímá pro chování normy vytvořené jádrem agresorů. Žáci, kteří se dříve zastávali oběti, se začínají chovat tyransky a u oběti se začíná rozvíjet závislost na agresorovi. Oběť dokonce mluví o agresorovi nebo agresorech jako o svých kamarádech. Třída se rozdělí na dva tábory. Jedna skupina má všechna práva a druhá žádná.

Počáteční formy šikany, tedy první tři stádia se vyskytují prakticky na všech školách a ve všech věkových skupinách. Její přehlížení však vede k rozvoji pokročilých forem. (Kolář, 2011)

3.2.2.2 Důsledky šikany

Šikana je velmi silným sociálním stresem. V důsledku se objevují u obětí různé psychické poruchy jako posttraumatické stresové poruchy, úzkost, depresivní ladění, senzitivní vztahovačnost. Somatické potíže mají charakter poruch spánku, snížení imunity, vyšší sklon prožívání bolesti a celkový pocit nepohody. Důsledkem nepotrestané šikany je deformace sociálních vztahů, hierarchie rolí a postojů k normám. (Vágnerová, 2004)

3.2.2.3 Prevence šikany a kyberšikany

Prevence školní šikany spočívá v nastavení bezpečného klimatu třídy. Nastolení srozumitelných pravidel pro všechny, péče o žáky a respekt k nim, kvalita výuky, podpora učitelů, pozitivní očekávání od žáků za podpory preventivních programů. (Kabíček, Csémy, Hamanová a kol., 2014)

Karásková, Ulbertová (in Bukovská a kol., 2010) popisuje problémy ve školním kolektivu jako žáky nejvíce diskutované téma, konkrétně se jedná až o 31,5%. Rozhovor se spolužáky, kteří mají mezi sebou spory je jedním z klíčových faktorů stejně jako rozhovor s zákonnými zástupci. Pokud jejich intervence nezabírá, je nutno se obrátit na odborníky, například školního psychologa, výchovného poradce, pedagogicko-psychologickou poradnu. (Bukovská a kol., 2010)

Prevenčí kyberšikany se zabývá několik sdružení či center zaměřujících se na rizikové chování spojené s užíváním informačních technologií, zejména internetu. Mezi nejznámější patří Národní centrum bezpečného internetu (NCBI) přispívající ke zvýšení bezpečnosti užívání moderních komunikačních technologií. Další je Centrum prevence rizikové virtuální komunikace Pedagogické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci. Centrum realizuje projekty zaměřené na prevenci, vzdělávání, výzkum, intervenci a osvětu spojenou s rizikovým chováním na internetu a souvisejícími fenomény. (Bělík, Hoferková, 2018)

Základní doporučení pro prevenci kyberšikany je samotná počítačová gramotnost. Nastavení programu rodičovské kontroly, software, který mapuje pohyb dítěte po internetu a v neposlední řadě předání informací o nebezpečí internetu dětem. (Bukovská, 2010)

3.2.3 Extrémně rizikové sporty a rizikové chování v dopravě

Tyto projevy rizikového chování jsou vnímány jako relativně nové. Lze je definovat jako záměrné vystavování sebe i druhých nepřiměřeně vysokému riziku újmy na zdraví či přímého ohrožení života v rámci konání sportovní činnosti nebo v dopravě. Z hlediska sportu jde o činnosti či aktivity, které jednoznačně překračují fyzické síly a možnosti aktéra, například snowboarding v lavinových polích nebo extrémní sjezdy horských kol v nebezpečném terénu. Z hlediska dopravy může jít také o tajné závody aut přímo za plného provozu či pod vlivem psychoaktivních látek. Tato forma rizikového chování ohrožuje nejen aktéra, ale i další osoby, přičemž dochází k poškození cizího majetku a vybavení. (Miovsckýa kol., 2015a)

3.2.3.1 Prevence rizikového chování při sportu a v dopravě

Prevence znamená především bezpečný sport a používání ochranných pomůcek. Je zapotřebí spojit a skombinovat výchovné metody, aby byla prevence efektivní. To znamená výchova a vzdělávání ke změně rizikových vzorců chování a vytváření kompetencí (znalostí, dovedností, postojů) k ochraně zdraví. Prevence by měla vycházet od zdravotníků a školy, sportovních klubů a organizací pro volný čas ve formě osvěty, přednášek a diskusí. (Kabíček, Csémy, Hamanová a kol., 2014)

Je důležité klást důraz na dopravní výchovu dětí, poučit je o zákoně č. 361/2000Sb. ve znění pozdějších předpisů, o silničním provozu. Dopravní výchově se věnuje nespočet institucí například Besip, který je schopen poskytnout pracovní listy a spoustu pomůcek. (Miovsckýa kol., 2015a)

3.2.4 Rasismus a xenofobie

Rasismem je obecně nazýván soubor projevů směřujících k potlačení zájmů a práv menšin spolu s zastáváním se rasové nerovnocennosti, podporováním rasové nesnášenlivosti a netolerancí vůči menšinám a odlišnostem. (Miovsckýa kol., 2015a)

Xenofobie je chování, které na základě subjektivně stanovených prvků cizosti (jinakosti) vyvolává obavy ze subjektů, které jsou vnímány jako cizí a v krajních případech může vést k jejich poškozování. (msmt, online, cit.2019-12-08)

3.2.4.1 Prevence rasismu a xenofobie

Základem primární prevence je zprostředkování demokratických hodnot a principů lidských práv a tolerance, objasnění základních pojmů týkajících se rasismu, xenofobie, ale i extremismu a antisemitismu a možnosti sankcí za tyto projevy. Velmi účinné se jeví možnosti besed s oběťmi těchto projevů, využití životních příběhů a uměleckých děl - literatury.

Z pohledu pedagoga je namístě vyvolat diskusi o problémech souvisejících s uvedenými postoji, prodiskutovat příčiny, zaměřit výuku na dané téma. Při prvních projevech rasismu či xenofobie okamžitě a razantně zamezit dalšímu pokračování a zabránit intoleranci mezi žáky vyvolanými uvedenými postoji a názory. V neposlední řadě má pedagog povinnost informovat zákonné zástupce o postojích žáka a spolupracovat s nimi na vymýcení rasistických a xenofobních projevů. V případě rasistických projevů vyvolaných jednáním romských žáků je možnost obrátit se na romské poradce, romské organizace například Romea či Drom. (msmt, online, cit.2019-12-08)

3.2.5 Negativní působení sekt

Sekta je popisována jako určitá sociální skupina, kterou spojuje jeden ideologický koncept. Skupina se tímto sdílením vymezuje vůči svému okolí a sociálně izoluje, přičemž dochází jak k manipulaci, tak k zásahům do soukromí zúčastněných osob.

Výraz náboženská sekta je vnímán jako skupina lidí, tedy náboženská společnost, která je charakterizována nejméně čtyřmi prvky. Prvním znakem je snaha reformovat nauku anebo praktiky větší a starší náboženské společnosti přejímáním základů, ale vybudováním nových odlišných idejí. Druhým znakem je stáří skupiny a velikost, přičemž se většinou jedná o relativně novou a spíše menší náboženskou skupinu. Třetí znak skupinu charakterizuje jako autoritářskou, uzavřenou, fanatickou a nesnášenlivou s tendencí selektovat informace a podobně. Posledním znakem náboženské sekty je určitý druh praktik, které členům sekty škodí, obvykle nazývaných „vymývání mozku“.

Do této skupiny lze začlenit náboženské společnosti s násilnými, vražednými či sebevražednými tendencemi. (Miovskýa kol., 2015a)

3.2.5.1 Prevence negativního působení sekt

Prevence je koncipována tak aby kladla důraz na důsledky v oblasti duševního a somatického zdraví, sociální postavení, ekonomickou oblast či trestněprávní dopad. Z hlediska prevence je zde klíčové zakomponovat osvětu do výuky na základní škole, vést žáky ke kritickému myšlení, k přijímání zodpovědnosti za své chování, k odolávání tlaku okolí, k rozpoznání pravé a falešné autority a k rozpoznání projevů a změn v chování, které mohou být spojeny se členstvím v sektě. (Miovskýa kol., 2015b)

3.2.6 Sexuální rizikové chování

Sexuální rizikové chování je považováno za soubor aktivit, které mají prokazatelný nárůst zdravotních, sociálních a dalších typů rizik. Ač se může jednat o poměrně častý jev v populaci, za rizikové sexuální chování považujeme výrazně promiskuitní chování, nechráněný pohlavní styk při náhodné známosti, rizikové sexuální praktiky atd. Řadíme sem i kombinace více typů rizikových projevů, jako např. užívání návykových látek a rizikového sexu či sexuální zneužívání ve všech formách nebo zveřejňování intimních fotografií či video nahrávek jakýmkoliv způsobem. (Miovskýa kol., 2015a)

3.2.6.1 Prevence sexuálně rizikového chování

Základem prevence sexuálně rizikového chování je sexuální výchova, která vede k odpovědnému partnerství, vytváří harmonii mezi složkou rozumovou a citovou a pěstuje vůli, sebekontrolu a ovládání se v pohlavní sféře. Náplň sexuální výchovy by měla být úměrná věku žáků a zahrnovat informace v rámci sexuálně přenosných nemocí, antikoncepce, vztahových rozdílů mezi muži a ženami, rodičovství a v neposlední řadě i formy sexuálního obtěžování spolu s možnostmi obrany. V zásadě by však měli být rodiče ti, kteří jako první podají přiměřené informace dítěti a seznámí ho se základními otázkami pohlavního spojení mezi mužem a ženou. Osvěta by měla být koncipována na základě milujícího vztahu mezi matkou a otcem, ze kterého vychází plánovaný a chtěný potomek. (Kabíček, Csémy, Hamanová a kol., 2014)

3.2.7 Závislostní chování (adiktologie)

Závislost je charakterizována jako velmi silná touha, chtíč (craving) užít látku, či provozovat činnost, přestože si je vědom rizik, které tuto činnost provázejí. Provozování činnosti či užívání látky se tak dostává do popředí všech zájmů a nahrazuje tím zájmy předešlé, přičemž se jedinci zhoršuje zdraví, narušují se vztahy a jedinec se zpravidla dostává do tíživé finanční situace. Závislosti můžeme dělit na látkové (závislosti na legálních i nelegálních návykových látkách) a nelátkové (např. gambling).

Užíváním návykových látek často dochází ke vzniku fyzické i psychické závislosti. Legální návykové látky jsou za určitých podmínek povoleny zákonem a jejich výroba, držení a konzumace není trestná. V České republice je to například alkohol a tabák. Avšak pěstování, výroba, držení a prodej nelegální návykové látky (NNL) je v České republice hodnoceno jako přestupek či trestný čin. V období dospívání bývá nejčastějším důvodem zneužívání návykových látek ne substance samotná, ale co daná látka představuje. Může to být určité postavení ve společnosti, pocit důležitosti, dospělosti, a podobně. (Pánková, V. *Závislostní chování*, online, cit. 2019-12-22)

Jeden z posledních adiktologických fenoménů moderní doby se stal netolismus. Je charakterizován jako závislost na internetu s nadměrným věnováním se počítačovým hrám, sociálním sítím, diskusním fórům, virálním videím aj. Netolismus, stejně jako jiné závislosti, mají za následek opouštění běžných koníčků a zájmů, ztrátu hlubších kontaktů v reálném světě, zanedbávání učení, zhoršení školního prospěchu a ztrátu kontroly nad časem. Abstinenční příznaky se projevují fyzickým a psychickým diskomfortem, tedy nervozitou, nesoustředěností atd. (Bukovská a kol., 2010)

3.2.7.1 Prevence závislostního chování

Za primární prevenci užívání návykových látek považujeme v adiktologii takové aktivity a programy, které se na oblast užívání a uživatelů návykových látek přímo zaměřují a také pracují s riziky spojenými s tímto chováním. Programy specifické primární prevence užívání návykových látek by měly být přesně zacíleny na témata spojená s užíváním, definovanou cílovou skupinu a odpovídajícím problémům a potřebám jedinců. Nácvikové programy se zaměřují na aktivní posilování odmítavého postoje k nabídnuté návykové látce (odmítnutí alkoholického nápoje, marihuanové

cigarety) a mají prokazatelně nejvyšší úspěšnost v rámci primární prevence. (Miovská kol., 2015a)

3.3 Klima školní třídy a sociometrie

Klima školní třídy (classroom environment) je určitý jev, který je dlouhodobý a vytváří ho kolektiv třídy, každý jedinec svou rolí ve třídě a také učitelé, kteří ve třídě vyučují. Je to psychosociální klima, které zahrnuje prožívání, názory, zkušenosti jedinců a také aktuální dění. Klima třídy není možné pozorovat nebo vnímat objektivně, je to výhradně subjektivní pohled a to přímo samotných aktérů. Klima je ovlivňováno více aspekty, například prostředím třídy, školou, místem, kde se škola nachází, tedy velikostí města atd. Klima školní třídy je možné diagnostikovat třemi základními metodami. Kvalitativní, kvantitativní a smíšenou, přičemž nejvíce používaná je metoda kvantitativní formou dotazníkového šetření. Dotazník je zpravidla vytvořen deseti otázkami, které se týkají vztahů, spolupráce a soutěživosti mezi spolužáky, vnímání učitele a důvěry, způsobu přenosu naučených dovedností mezi školou a domovem, iniciativy a snahy učit se nebo zalíbit se okolí.

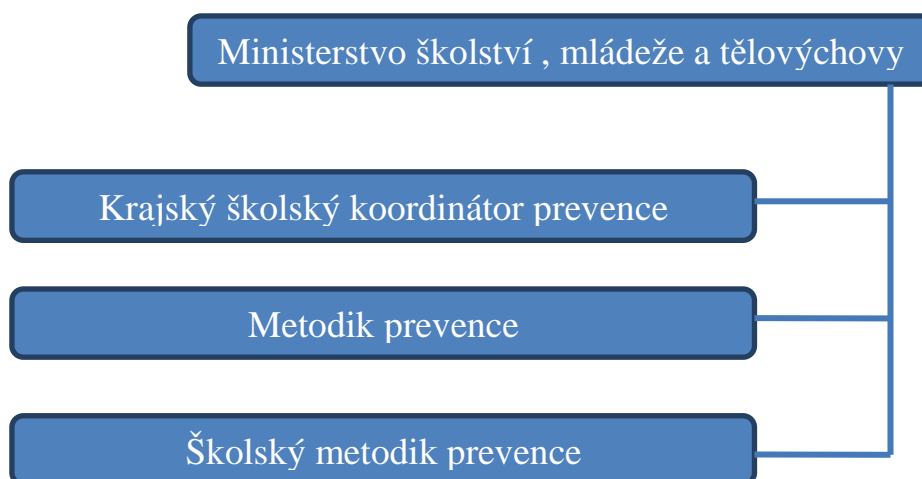
Zjišťovat stav třídního klimatu je velmi důležité pro spolupráci třídy jako skupiny a také pro spolupráci s okolím. Obsahuje tři základní typy prevence a to primární, kdy se snažíme udržovat zdravé klima třídy a podporovat tak zdravotní, sociální a učební stránku, dále sekundární prevenci se zaměřením se na již probíhající nebo počáteční rizikové jevy a poslední typ terciární prevence, který napomáhá zmírnit již napáchané škody z rozběhlého negativního chování. (nuv [online]. [cit. 2020-02-03])

4 AKTÉŘI ŠKOLNÍ PREVENCE

Následující schéma přibližuje systém koordinace prevence ve školství v České republice po legislativní a metodické stránce. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy je hlavním legislativním orgánem stanovujícím normy, standardy a další legislativní dokumenty. Dále se na koordinaci prevence spolupodílí aktéři na krajské, místní a školní úrovni a zodpovídají za danou problematiku.

Školní poradenské pracoviště (dále jen ŠPP) tedy tvoří pedagogičtí pracovníci jako školní metodik prevence, výchovný poradce a speciální pedagog, popřípadě školní psycholog dle možností školy. Za školní poradenské pracoviště odpovídá ředitel školy. Z této pozice je při tvorbě ŠPP povinen vymezit konkrétní kompetence a činnosti odborníků školy k vytvoření koncepce poskytování poradenských služeb ve škole v návaznosti na školní vzdělávací program. Vedoucí ŠPP by měl společně s vedením školy koordinovat spolupráci s odborníky mimo školu, organizovat pravidelné schůze členů, vést dokumentaci, vytvořit informační systém v podobě internetových stránek, sociální sítě a vytvořit pravidla pro kvalitní komunikaci mezi učiteli, žáky i rodiči. (Bělík, Hoferková, 2018)

Obrázek č. 1: Systém koordinace prevence ve školství v České republice

(Bělík, Hoferková, 2018, s.74)

4.1 Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy

Zodpovídá z hlediska prevence především za koordinaci, obsah a koncepci v oblasti specifické primární prevence rizikového chování u dětí a mládeže a to v resortu školství, mládeže a tělovýchovy. Dále zpracovává metodické, koncepční a další materiály související s problematikou specifické primární prevence rizikového chování. Koordinuje a organizuje pracovní setkání s metodiky prevence v PPP, pracovníky SVP a krajskými školskými koordinátory prevence, kteří působí v oblasti primární prevence rizikového chování. A v neposlední řadě se věnuje analýze sběru dat a informací k realizaci opatření a efektivní primární prevenci. (msmt, online, cit.2019-12-11)

Období školního vzdělávání má velmi silný vliv na osobnost mladých lidí a její formování, negativní vlivy či působení se promítá do období dospělosti a velmi těžko pak napravuje, tudíž je problematice primární prevence rizikového chování věnována mimořádná pozornost ze stran složek podílejících se na řízení školství, krajů a obcí. (Miovský a kol., 2015a)

4.2 Krajský školský koordinátor prevence

Obvykle jsou to pracovníci odborů školství, mládeže a tělovýchovy krajských úřadů, kteří mají klíčovou roli v systému podpory školské primární prevence rizikového chování a koordinují metodiky prevence v pedagogicko-psychologických poradnách. Dále zajišťují vhodné podmínky pro kvalitní práci školních metodiků prevence. Sledují aktuální situaci ve svém regionu a podílejí se na zajišťování dotačních programů pro oblast prevence. (Miovský a kol., 2015a)

4.3 Metodik prevence v pedagogicko-psychologické poradně

Zajišťuje odbornou a metodickou pomoc pro školního metodika prevence a je garantem kvality programů v daném regionu. Metodik prevence v PPP napomáhá při tvorbě a vyhodnocování MPP a spolupracuje se školním metodikem prevence při zahajování a rozvíjení dílčích preventivních aktivit. (Miovský a kol., 2015b)

4.4 Školní metodik prevence

Školní metodik prevence zaujímá jednu z klíčových rolí v primární prevenci na základní škole. Vykonává činnost metodickou, koordinační, informační a poradenskou, která je vymezena v příloze č.3 k vyhlášce č.72/2005 Sb. o poskytování poradenských služeb ve školách a školských a poradenských zařízeních a v Koncepti poskytování poradenských služeb ve škole č.j. 27317/2004-24 uveřejněné ve Věstníku MŠMT, ročník LXI, sešit 7 z července 2005. (Miovský a kol., 2015a).

Pro výkon činnosti školního metodika prevence je nutný status pedagogického pracovníka. Tento status vymezuje §2 zákona č.563/2004 Sb., o pedagogických pracovnících, tedy učitelích, kteří vykonávajících přímou pedagogickou činnost na základních a středních školách. Shodně s vyhláškou č.317/2005 Sb., o dalším vzdělávání pedagogických pracovníků vymezuje požadavky na akreditační komisi a kariérní systém pedagogických pracovníků. Jedním z posledních požadavků pro činnost školního metodika prevence je podle §9 uvedené vyhlášky absolvování studia v trvání nejméně 250 hodin pro výkon činností, které jsou zaměřeny na prevenci v oblasti sociálně patologických jevů.(Miovský a kol., 2015a)

Práce školního metodika prevence se zaměřuje na tvorbu a kontrolu realizace preventivního programu školy včetně MPP. Koordinuje realizaci aktivit školy zaměřených na prevenci záškoláctví, vandalismu, sexuálního zneužívání, násilí, závislostí, zneužívání sektami, prekriminálního a kriminálního chování, rizikových projevů sebepoškozování a dalších forem rizikového chování. Zajišťuje vzdělávání pedagogických pracovníků školy v oblasti prevence rizikového chování a metodicky je vede k rozpoznávání a vyhledávání problémových projevů chování. Preventivně pracuje s třídními kolektivy. Jedná s příslušnými orgány správy a samosprávy, kontaktuje odborná pracoviště. V neposlední řadě shromažďuje dokumentaci a informace o žácích a předkládá navrhovaná opatření. (Bělík, Hoferková, 2018)

4.5 Školní psycholog

Pokud má škola možnost, rozšíří svůj školní poradenský systém o školního psychologa, jehož činnost, stejně jako u předchozích zaměstnanců upravuje vyhláška č. 72/2005Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních.

Školní psycholog je nejužitečnější v procesu integrace (inkluze) a péče o žáky se speciálními vzdělávacími potřebami, v práci s třídními kolektivy na zlepšování klimatu ve třídách a pro individuální konzultace s žáky a jejich rodiči. Mezi standardní činnosti školního psychologa se řadí aktivní diagnostika, tedy vědomé vyhledávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami, žáků se specifickými poruchami učení a nadaných dětí. Diagnostika při výchovných problémech žáků, zjišťování sociálního klimatu ve třídě, screening, ankety či dotazníky ve škole.

Psycholog dále provádí konzultační, poradenské a intervenční práce v souvislosti s péčí o integrované žáky a žáky s osobními problémy. Vede krizovou intervenci, techniky a hygienu učení a prevenci školního neúspěchu žáků. Podporuje spolupráci třídy a třídního učitele, koordinuje preventivní práce ve třídě a provádí individuální konzultace pro pedagogické pracovníky v oblasti výchovy a vzdělávání.

V neposlední řadě se věnuje metodické práci a vzdělávací činnosti ve formě spolupráce s přípravou zápisu do 1. ročníku, metodické pomoci třídním učitelům, metodické intervence z psychodidaktiky pro učitele. Pořádá besedy a osvěty a spolupracuje na přípravě přijímacího řízení ke vzdělávání na střední škole. (Kendíková, Vosmik, 2013)

4.6 Školní speciální pedagog

Role speciálního pedagoga je velmi důležitá zejména na školách s vyšším počtem žáků se speciálními vzdělávacími potřebami. Výhodou zastoupení speciálního pedagoga přímo na škole je okamžitá reakce na jakékoliv požadavky žáků a jejich zákonných zástupců v rámci jeho kompetencí. To znamená, že konkrétní praktická pomoc může být poskytnuta co nejdříve a není třeba čekat na vyšetření v poradně. Standardní činnosti školního speciálního pedagoga zahrnují depistážní činnosti, například

vyhledávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a jejich zařazení do speciální pedagogické péče.

Další činnosti jsou diagnostické a intervenční v souvislosti s péčí o žáky se speciálními vzdělávacími potřebami ve formě diagnostiky, shromažďování údajů o žácích, analýzy a vyhodnocování. Další jeho kompetencí je vytyčení hlavních problémů žáka, stanovení individuálního plánu podpory v rámci školy i mimo ni, intervenční činnosti včetně speciálně pedagogické vzdělávací činnosti, reedukační, kompenzační a stimulační. Spolupracuje na vytvoření individuálního vzdělávacího plánu, na kariérovém poradenství, zajišťuje speciální pomůcky a didaktické materiály. Přípravuje a průběžně upravuje podmínky pro integraci žáků se zdravotním postižením. Školní speciální pedagog přímo spolupracuje se školským poradenským zařízením (speciálně pedagogické centrum, pedagogicko-psychologická poradna. Největší výhodou rané péče speciálního pedagoga přímo na půdě školy je včasná intervence tak, že žák ani nenavštíví poradnu, nedostane diagnózu, a přesto je o něj postaráno. (Kendíková, Vosmik, 2013)

4.7 Výchovní poradce

Primárním zaměřením výchovního poradce je problematika kariérového poradenství a proces integrace žáků se speciálními vzdělávacími potřebami včetně integrace nadaných dětí.

Mezi kariérové poradenské činnosti řadíme pomoc při rozhodování o další vzdělávací a profesní cestě žáků, poradenství zákonným zástupcům v podpoře spolupráce s třídním učitelem, organizaci návštěv žáků v poradenských střediscích úřadu práce za účelem větší informovanosti, spolupráce se školskými poradenskými zařízeními a vyhledávání žáků, kteří vyžadují zvláštní pozornost z hlediska vývoje a vzdělávání včetně příprav a návrhů na další péči těchto žáků. Přípravuje podmínky pro integraci žáků se zdravotním postižením, poskytuje poradenské služby těmto žákům včetně koordinace vzdělávacích opatření a zvláštního režimu přijímacích zkoušek.

Do metodických a informačních činností můžeme zařadit zprostředkování nových metod pedagogické diagnostiky a intervence, metodickou pomoc pedagogickým

pracovníkům školy v oblasti kariéry, integrace, individuálního výukového plánu a práci s nadanými žáky. Předává odborné informace a shromažďuje odborné zprávy o žácích v poradenské péči dalších poradenských zařízení.(Čáp a kol., 2009)

4.8 Třídní učitel

Ciklová uvádí, že je to právě třídní učitel, který je s žáky v nejužším kontaktu a měl by být schopen vnímat případné změny ve třídním klimatu a umět s nimi adekvátně pracovat. Školní třída působí na osobnost dítěte velmi intenzivně pro svůj psychosociální rozměr a třídní učitel by měl přijímat poznatky nejen o třídě jako o sociálním útvaru, ale i o její struktuře, dynamice a aktuálním dění. Třídní učitel používá praktické dovednosti k následné efektivní práci se školní třídou. Primárním cílem třídního učitele je vytvoření pozitivního klimatu pro školní práci, pro fungování skupiny a napomáhání k celkové pohodě třídy. Bez kvalitního vztahu učitele s žáky se však tohoto cíle těžko dosahuje. Kvalita a efektivita vzdělávacího a výchovného procesu se tudíž odvíjí ve velké míře od chování učitele a jeho vnímání žáky. Je žádoucí, aby si učitel osvojil a uvědomil základní komunikační prostředky a s jejich pomocí tak ovlivnil výchovu, vzdělání, názory a postoje žáků.

Třídní učitel by měl brát zřetel na vývoj jednotlivých žáků i žakovského kolektivu jako celku, vytváření pozitivního vztahu s žáky založeném na ochotě ke spolupráci, pečovat o rozvoj individuality každého žáka, nepřetržitě stimulovat a posilovat aktivitu, iniciativu, samostatnost a tvořivost žáka a spolupracovat s rodinou žáka. Třídní učitel dále pozoruje a provádí diagnostiku ve třídě, která může přispívat k odhalení problémů, které se ve třídě vyskytují. V neposlední řadě dochází ke spolupráci se školním metodikem prevence, podílí se na realizaci preventivního programu a na pedagogické diagnostice, motivuje k vytvoření vnitřních pravidel třídy, podporuje pozitivní sociální interakce mezi žáky, získává a udržuje přehled o zvláštích žáků své třídy a rodinném zázemí. (Ciklová, 2016, Matoušek, Kroftová, 2003)

4.8.1 Třídnické hodiny

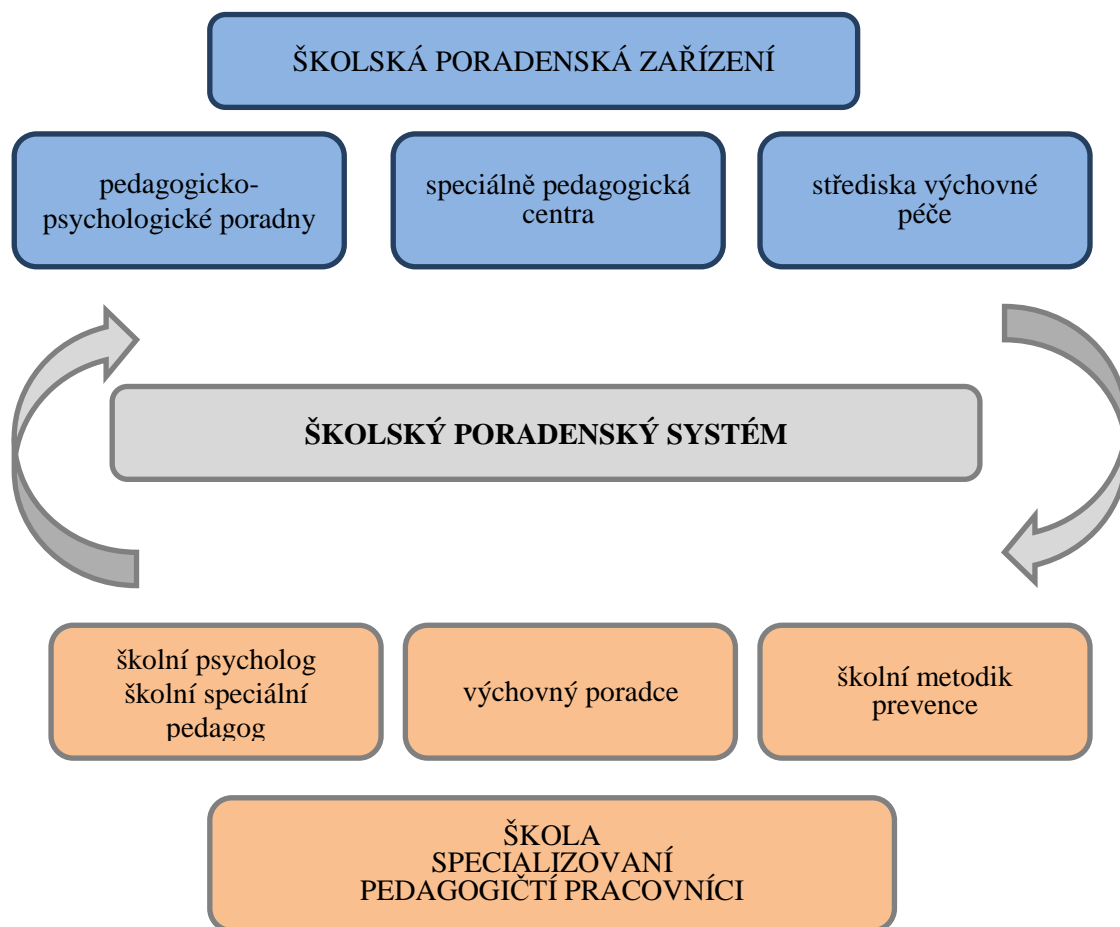
Využití třídnických hodin je ideálním nástrojem pro realizaci primární prevence. Jde o společně strávený čas třídního učitele s žáky, který je využit pro podporu vzájemných vztahů, vybudování důvěry a respektu, práci s emocemi a navozování pozitivního třídního klimatu. Třídní kolektiv, jako sociální skupina, má svou specifickou dynamiku, formu komunikace, členy skupiny s různým postavením a svůj způsob řešení konfliktů. Řešení konfliktů však není vždy zdravé a efektivní, tudíž může vyústit do patologických projevů chování jako např. rozdělení třídy do malých skupin, nekázeň, rebelství, patologický posun hodnot a šikana.

Třídní učitel by měl být schopen v třídnických hodinách pracovat se svou třídou jako facilitátor, tedy naslouchat žákům, respektovat jejich potřeby a výroky, zabránit konfliktům mezi žáky a v jejich spolupráci klást postupné dílčí cíle k vyřešení aktuálních problematických témat. (Ciklová, 2016)

5 ŠKOLSKÝ PORADENSKÝ SYSTÉM

Školská poradenská zařízení jsou tvořena pedagogicko-psychologickými poradnami, speciálně pedagogickými centry a středisky výchovné péče.

Obrázek č. 2: Školský poradenský systém

(Bělík, Hoferková 2018, s.62)

5.1 Pedagogicko-psychologická poradna (PPP)

Poradna zajišťuje odbornou poradenskou psychologickou a speciálně pedagogickou službu včetně diagnostiky a intervenční činnosti s ohledem na věk, školní zařazení mladistvého, jeho vývoj a případné obtíže. Zajišťuje metodické odborné vedení

v oblasti poradenství pro pracovníky ve školství, pořádá besedy, přednášky, kurzy v problematice poradenství, psychologie a speciální pedagogiky pro odbornou i laickou veřejnost. Cílová skupina jsou děti a mládež, rodiče a učitelé na všech stupních škol od mateřských až po vysoké školy.

PPP se zabývá problematikou školní zralosti před nástupem do školy, diagnostikuje příčiny školní neúspěšnosti, specifické poruchy učení a chování a další školní obtíže včetně adaptace žáka během nástupu do ZŠ a při přechodu mezi jednotlivými stupni školského systému. Využívá individuální i skupinovou formu speciálně pedagogických technik k nápravě specifických poruch učení a chování. Dále posuzuje harmonický vývoj osobnosti, zaměřuje se na podporu prosociálních forem chování, prevenci a řešení negativních jevů v sociálním vývoji (např. šikana, záškoláctví) a rozvoj sebepoznání. PPP jsou organizace jejichž zřizovatelem je krajský úřad a jejich nevýhodou je delší čekací lhůta v délce dvou až tří měsíců přičemž každé dítě spadá do jedné konkrétní PPP vzhledem ke svému bydlišti. Odlišné podmínky vyšetření však mohou mít soukromé PPP, kterých v České republice přibývá. Tyto placené služby nabízejí kratší čekací lhůty na vyšetření a libovolné trvalé bydliště. (Bukovská a kol., 2010)

5.2 Speciálně pedagogické centrum (SPC)

Centrum poskytuje poradenské služby při výchově a vzdělávání žáků se zdravotním postižením a zdravotním znevýhodněním. Poskytuje péči o děti s mentálním postižením, zejména v posuzování zda se jedná o zdravotní postižení či zdravotní znevýhodnění. Zaměřuje se na poradenské služby pedagogickým pracovníkům a zákonným zástupcům, diagnostiku a kontrolní diagnostiku v rámci speciální, individuální nebo skupinové péče. Centrum zjišťuje připravenost žáků se zdravotním postižením na povinnou školní docházku, zpracovává odborné podklady pro integraci těchto žáků, připravuje posudky pro uzpůsobení zkoušek, zajišťuje speciálně pedagogickou péči a vzdělávání žáků se zdravotním postižením či zdravotním znevýhodněním a vytváří podmínky pro uplatňování a rozvíjení schopností, nadání a začleňování do společnosti. Poskytuje metodickou podporu škole.

SPC bývají primárně zřizována při speciálních školách, ale jejich služeb využívají i žáci běžných škol. SPC jsou běžně rozdělena podle typu vad a postižení na Centrum poskytující služby žákům s vadami řeči, se zrakovým postižením, sluchovým postižením, tělesným postižením, mentálním postižením, s poruchami autistického spektra, hluchoslepým a žákům s více vadami. (Kendíková, Vosmik, 2013)

5.3 Středisko výchovné péče (SVP)

Středisko se zaměřuje na prevenci a řešení výchovných problémů, poruch chování a negativních jevů a také na zmírňování a odstraňování příčin a důsledků poruch již rozvinutých. Cílovou skupinu tvoří žák či student ve věku od tří let až do ukončení přípravy na povolání, nejdéle však do dvaceti šesti let. Pouze klienti s předběžným opatřením, nařízenou ústavní výchovou nebo uloženou ochrannou výchovou či uživatelé návykových látek do této skupiny nepatří. Služby jim nejsou nabízeny a spolupráce je u nich komplikovanější. Práce s klienty, kteří jsou závislí na návykové látce je běžná, ale primárně se pracuje na problémovém chování klienta, které je součástí celkového obrazu.

SVP fungují ambulantně, internátně a v některých případech i stacionárně (celodenně).

Ambulantní oddělení poskytuje krátkodobou, dlouhodobou, individuální, skupinovou či rodinnou terapeutickou a poradenskou činnost zahájenou vždy na základě zákonných zástupců klienta po pedagogicko-psychologickém vyšetření s vypracovaným individuálním programem pomoci. Oddělení také realizuje sociometrické šetření ve třídách a cílené speciálně pedagogické a terapeutické programy pro třídní kolektivy k řešení a eliminaci rizikového chování s projevy násilí, šikany a negativních vztahů mezi žáky. Tyto intervenční programy pro školní třídu jsou zaměřeny na diagnostiku vztahů ve třídě s cílem posílit kohezi skupiny, empatii a toleranci mezi žáky a účinně předcházet dalšímu rozvoji negativních vztahů.

Internátní oddělení nabízí preventivně výchovný pobyt dětem od šesti do osmnácti let, které mají nejruznější projevy poruch chování či problémy ve vztahu a komunikaci s rodiči nebo s okolím, problémy s trestnou činností a u kterých je předpoklad motivace

ke spolupráci, protože pobyt je dobrovolný. Program je zacílen na posílení rodinných vazeb, tudíž je vyžadována úzká spolupráce s rodinou.

Stacionární (celodenní) oddělení je velmi podobné internátnímu s tím rozdílem, že klient není ubytován a na večer odchází ke své rodině. Po celou dobu péče v internátním či stacionárním oddělení je potřeba pracovat s třídním kolektivem a připravit žáky a klima třídy na návrat spolužáka. (Čáp a kol., 2009)

PRAKTICKÁ ČÁST

6 CÍL PRAKTICKÉ ČÁSTI

Cílem praktické části je analýza dostupné dokumentace, aktuální situace a podmínek tří vybraných tříd z prvního a druhého stupně základní školy a následné vytipování rizikových faktorů, které poukazují na potenciální nebo již probíhající rizikové chování. Dále se práce zabývá průzkumem názorů třídních učitelů ve vztahu k aktuální situaci v jejich třídách a také názory ostatních pedagogů v oblasti prevence rizikového chování na dané základní škole. Dotazníkové šetření je aplikováno i na žáky uvedených tříd zaměřené částečně na klima třídy a na zájem žáků o preventivní programy, které jsou navržené v preventivním plánu školy. Sběrem dat a analýzou informací si práce klade za cíl porovnat výchozí aktuální rizikové faktory s navrženým minimálním preventivním plánem školy a jeho preventivními programy, vyhodnotit aktuální pohledy pedagogů na šetřené téma a následně navrhnout nové a efektivní prvky vedoucí k posilování resilience.

6.1 Popis respondentů a prostředí výzkumu

Výzkum byl proveden na devítileté základní škole v malém pohraničním městě v Hrádku nad Nisou. Na škole působí celkem 25 pedagogů, z nichž jsou čtyři specialisté. Výchovný poradce, školní metodik prevence (pracující na plný úvazek v přímé pedagogické činnosti vykonávající třídnictví), speciální pedagog a asistent pedagoga. Respondenti byli žáci prvního a druhého stupně, konkrétně pátého, sedmého a osmého ročníku, tudíž žáci ve věku od jedenácti do čtrnácti let. V pátém ročníku bylo dotazováno 22 žáků z nichž bylo 14 dívek a 8 chlapců. Sedmý ročník tvořilo 28 dotazovaných žáků, 12 dívek a 16 chlapců. V osmém ročníku v dotazníkovém šetření odpovídalo 21 žáků a to 8 dívek a 13 chlapců. Tyto ročníky byly vybrány na základě doporučení metodika prevence a výchovného poradce, protože v těchto ročnících jsou projevy rizikového chování nejčastější. Další skupinu respondentů tvořili pedagogové,

konkrétně 3 třídní učitelé výše uvedených tříd a 12 pedagogů pracujících na plný úvazek, vykonávající třídnictví. Celkem tedy odpovídalo 68 žáků a 15 pedagogických pracovníků.

6.2 Způsob a metody šetření

Pro výzkum byla zvolena metoda šetření a to formou dotazníku z důvodu sběru většího počtu dat a menší časové náročnosti.

Dotazník je řazen mezi subjektivní, kvantitativní metody, s možností zkoumat větší počet osob. Výsledky jsou vyhodnocovány statistickými metodami, kvantitativně ale i kvalitativně. Otázky jsou zpravidla otevřené, uzavřené nebo škálové. Při dotazníkovém šetření má výzkum čtyři hlavní fáze. První fází je úvodní projekt, kdy volíme pozorované jevy, cílovou skupinu a přípravu čerpáme z literatury. Druhou fází je nacházení „prázdných míst“ v řešené problematice pozorováním, rozhovorem atp. Třetí fáze dává prostor k analýze a popisu získaných dat a dokazování vztahů ve výsledcích. Poslední závěrečná fáze, kdy vysvětlujeme a zařazujeme nové poznatky do teoretického systému. (Svoboda, Krejčířová, Vágnerová, 2015)

Dotazník pro žáky je tvořen třemi základními uzavřenými otázkami. První otázka je orientována na klima třídy a zkoumá celkovou spokojenost žáka ve třídě. Druhá otázka je zaměřena z části na klima třídy a z části na projevy rizikového chování ve třídě, přičemž nabízí možnost výběru z třístupňové škály intenzity ve vztahu k danému tématu. Žák se vyjadřuje ke vztahu s třídním učitelem, se spolužáky, k potenciální agresivitě probíhající ve třídě, návykovým látkám, internetovému prostředí a k bezpečnosti v dopravě. Poslední otázka nabízí volbu tématu (Svět internetu a dítě jako uživatel, kyberšikana, Orientace v dopravě, Užívání tabáku, alkoholu a dalších návykových látek, Poruchy příjmu potravy, Šikana a projevy agrese, Nelátkové závislosti -hazard a počítače; a v osmém ročníku je do nabídky přidáno téma Sexualita a sexuální rizikové chování), které se jeví žákovi jako zajímavé a rád by se o tématu dozvěděl více s možností napsat i jiné, které se mu zdá být prospěšné. Témata v dotazníku vychází ze seznamu rizikového chování vymezených v přehledu

Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy a z preventivních programů v preventivním plánu školy.

Dotazník pro pedagogy obsahuje sedm uzavřených otázek. První otázka je opět orientována na klima třídy, které může být pedagogem hodnoceno jak spíše pozitivní nebo spíše negativní. Druhá otázka se zaměřuje na klima třídy a na zatížení třídy v rizikových oblastech za pomoci škály intenzity od 1 do 3, přičemž stupeň 1 se rovná běžnému zatížení nebo v menší míře; stupeň 2 se rovná zatížení ve větší míře než je běžné; stupeň 3 odpovídá velmi intenzivnímu zatížení (emočně, vztahově, agresivitou, návykovými látkami, sociálními sítěmi, jedincem, který negativně ovlivňuje třídu, bezpečností v dopravě, záškoláctvím, poruchami příjmu potravy). V třetí otázce šetříme zájem žáků o preventivní programy, které se na škole realizují. Čtvrtá a pátá otázka provádí průzkum v oblasti vztahu pedagoga a rodičů žáků a také v oblasti vzdělávání pedagogů v tématu prevence rizikového chování a míry prostoru k působení v třídnických hodinách. Poslední otevřená otázka v dotazníku prošetřuje obecný názor pedagogů na primární prevenci rizikového chování a její nejdůležitější kritéria. V průběhu výzkumu byli pedagogové také dotázáni elektronickou formou (e-mail) na třídní klima. Otázka zněla: " Používáte nějaké nástroje sociometrie na zjištění klimatu ve třídě?"

Dotazník je vyhotoven v tištěné formě a je osobně předán autorkou do rukou pedagoga, který je před vyplněním obeznámen s cílem a záměrem šetření. Vyplněním dotazníku dále dává respondent souhlas se zpracováním poskytnutých dat pro analýzu v empirické části práce a je ujištěn o zachování anonymity.

6.3 Přehled výzkumných otázek v dotazníku

1. Shoduje se pohled třídního učitele na klima jeho třídy a zatížení rizikovými faktory s pohledem samotných žáků?
2. Odpovídá navržený preventivní plán školy aktuálním zájmům a požadavkům žáků vybraných tříd?

3. Jsou pedagogičtí pracovníci dostatečně vzděláni v problematice rizikového chování a disponují prostorem pro realizaci prevence?

Hypotézy, charakterizované jako „testovatelné výroky“, nebyly záměrně předem formulovány, s cílem ponechat prostor pro vyjádření oslovených respondentů, protože na základě získaných informací, teorie a zobecňující hypotézy teprve vznikají. (Silverman 2005)

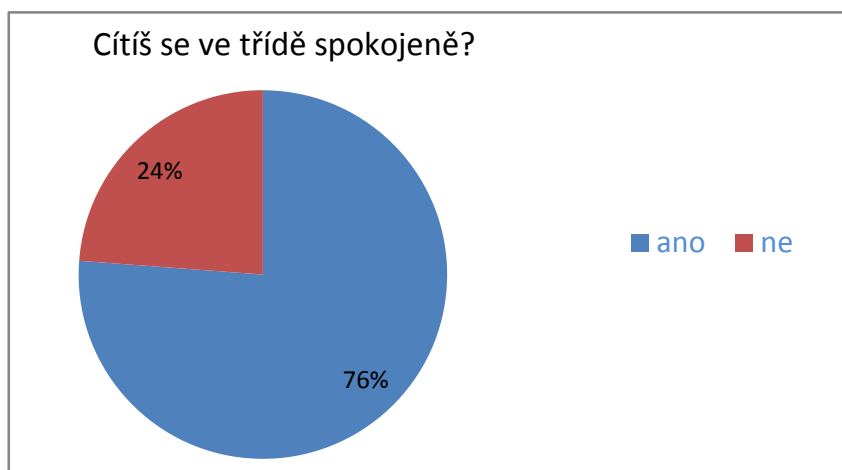
6.4 Analýza dat dotazníkového šetření a jejich interpretace

6.4.1 Dotazník pro žáky osmého ročníku

- dotazník pro žáky v příloze A, B,
- dotazník pro pedagogy v příloze C.

Otázka č.1 Cítíš se ve třídě spokojeně?

Graf č.1:Spokojenost žáků ve třídě (8.ročník)

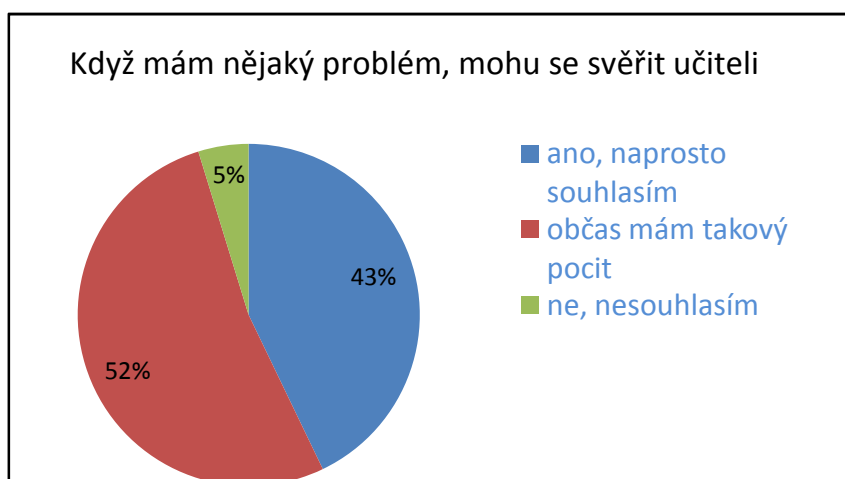
Zdroj: Autor práce, 2020 (vlastní šetření)

Z grafu č.1 vyplývá, že 76% žáků se ve třídě cítí spokojeně ale 24% se tak necítí. Třídní učitel odpovídá na otázku: Jak byste popsali aktuální klima třídy? spíše negativní. Ve třídě panuje nedůvěra mezi spolužáky, tvoří se skupinky a žáci si stěžují na různé problémy.

Otázka č.2 Otázka je tvořena okruhy s výroky, které mají žáci ohodnotit podle škály intenzity.

Otázka č.2 a.

Graf č. 2:Vztah žáků k třídnímu učiteli (8.ročník)

Zdroj: Autor práce, 2020 (vlastní šetření)

Graf č.2 znázorňuje pocity ve vztahu k třídnímu učiteli. 43% žáků s tímto výrokem naprosto souhlasí; 52% žáků potvrzuje, že mají občas takový pocit a 5% žáků s výrokem nesouhlasí. Třídní učitel v dotazníku vyznačil intenzitu zatížení stupeň 2, což odpovídá názoru, že ve třídě jsou žáci emočně zatíženi ve větší míře než je běžné.

Otázka č.2 b.

Graf č.3:Vztahy se spolužáky (8.ročník)

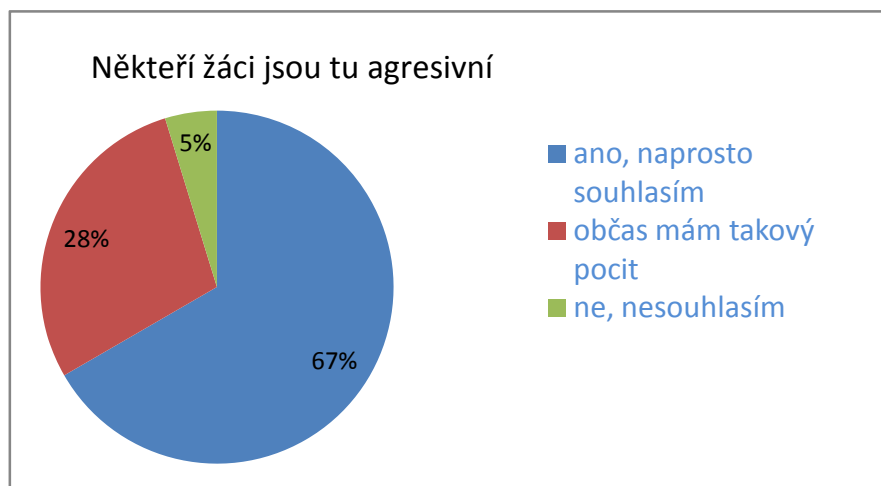

Zdroj: Autor práce, 2020 (vlastní šetření)

Z grafu č.3 vyplývá, že 47% žáků má dobrý vztah se spolužáky; 48% má občas takový pocit a pouze 5% žáků nemá se spolužáky dobrý vztah. Třídní učitel této třídy označuje ve svém dotazníku stupeň číslo 3, který vymezuje vysoké vztahové zatížení třídy.

Otázka č.2 c.

Graf č. 4: Agresivita ve třídě (8.ročník)

Zdroj: Autor práce, 2020 (vlastní šetření)

V grafu č.4 je patrné, že 67% žáků přiznává přítomnost agresivních spolužáků ve třídě a 28% žáků má občas pocit, že jsou ve třídě někteří žáci agresivní. Pouze 5% žáků s výrokem nesouhlasí. V dotazníku třídního učitele byla vybrána intenzita zatížení v této oblasti stupněm 2- ve větší míře.

Otázka č.2 d.

Graf č. 5:Návykové látky (8.ročník)

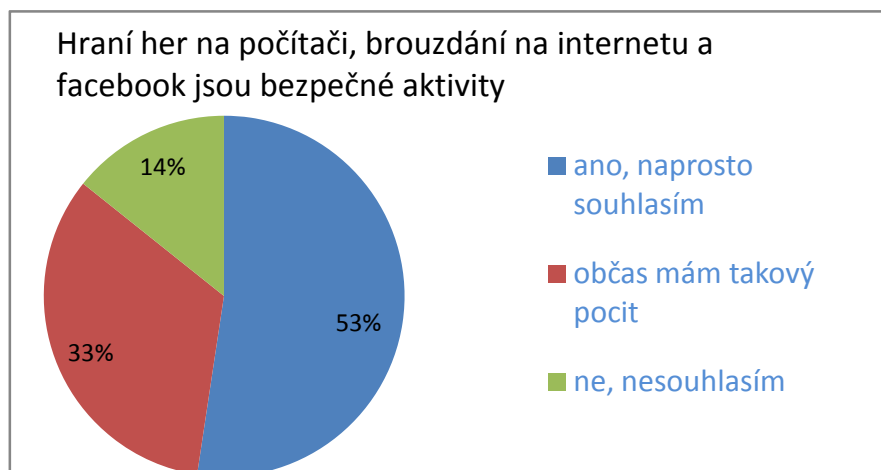

Zdroj: Autor práce, 2020 (vlastní šetření)

Graf č.5 vyznačuje 86% žáků, kteří souhlasí s tím, že jejich spolužáci kouří, pijí alkohol a zajímají se o činnosti tohoto typu; 5% žáků si myslí, že takové žáky ve třídě znají a 9% s výrokem nesouhlasí. Třídní učitel označil téma návykových látek ve svém dotazníku stupnicí 1, tudíž probíhající běžně nebo v menší míře.

Otázka č.2e.

Graf č. 6: Internetové prostředí (8.ročník)

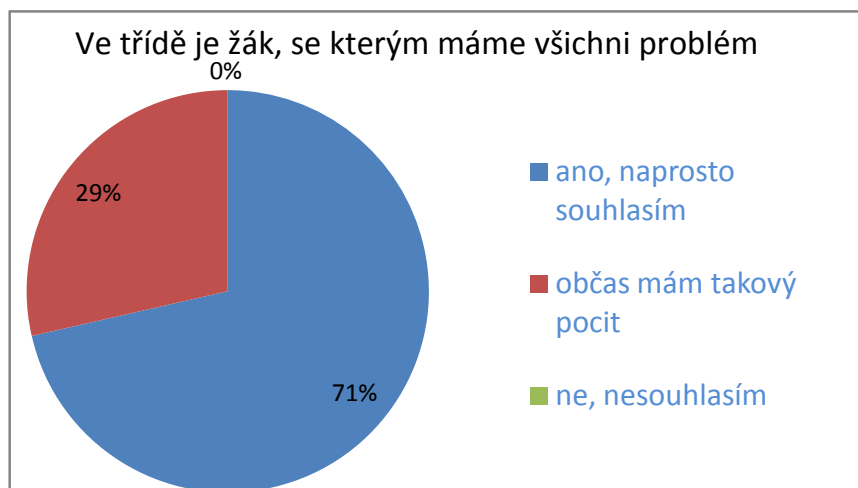

Zdroj: Autor práce, 2020 (vlastní šetření)

V grafu č.6 je znázorněno, kolik procent žáků vnímá internetové prostředí jako naprosto bezpečné a to 53%; dalších 33% žáků udává občasný pocit, že jsou to bezpečné aktivity a 14% žáků nesouhlasí s výrokem. Pohled třídního učitele na téma zatížení sociálními sítěmi je v dotazníku označen jako větší míra zatížení.

Otázka č.2 f.

Graf č. 7: Jedinec negativně ovlivňující třídu (8.ročník)

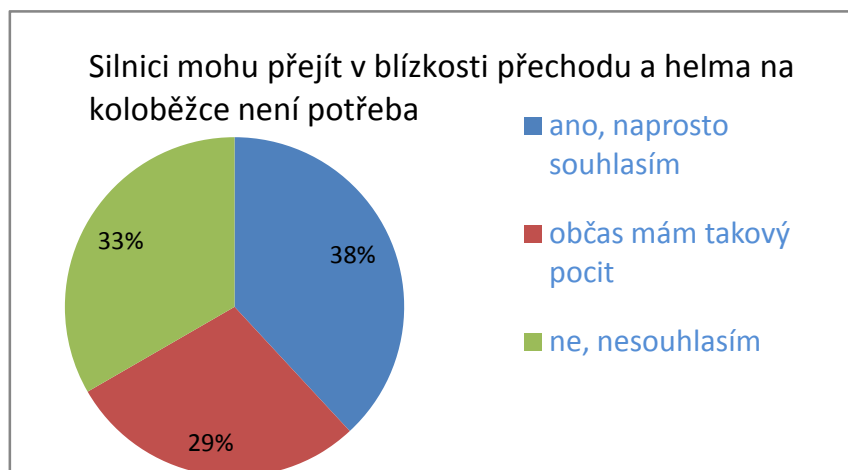

Zdroj: Autor práce, 2020 (vlastní šetření)

Z grafu č.7 vyplývá, že 71% žáků má problém s jedním spolužákem a 29% jen občas. Dotazník třídního učitele potvrzuje, že ve třídě je jedinec, který negativně ovlivňuje třídu a udává stupeň intenzity 3, což je vysoká míra.

Otázka č.2 g.

Graf č. 8:Bezpečnost v dopravě (8.ročník)

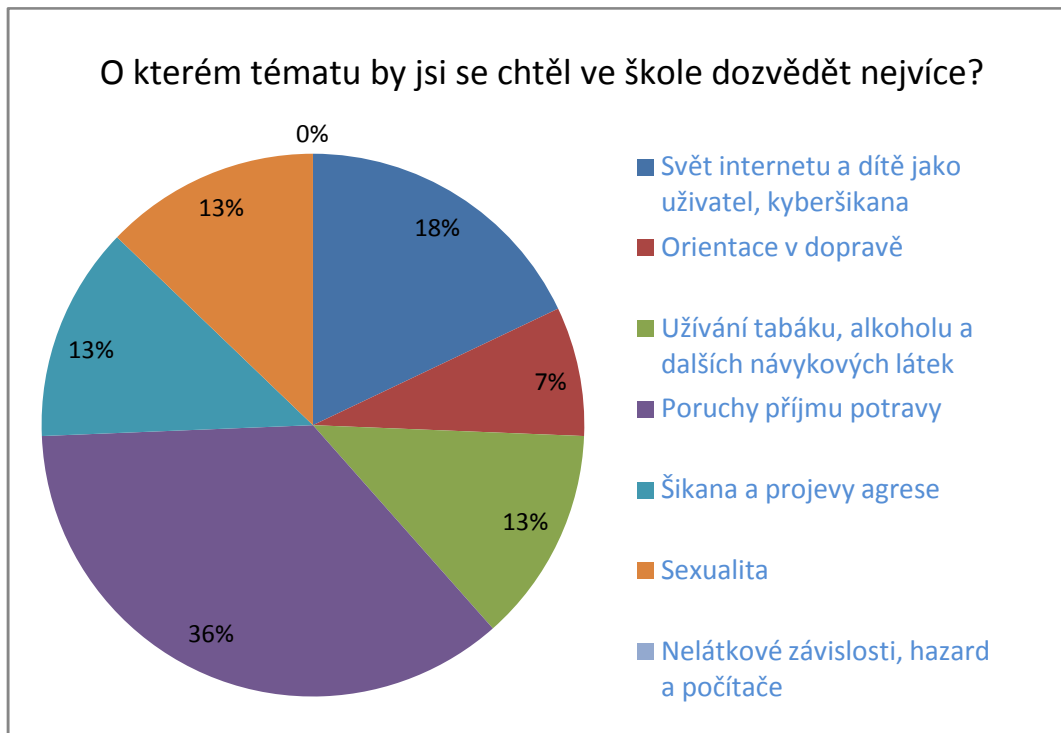

Zdroj: Autor práce, 2020 (vlastní šetření)

Graf č.8 znázorňuje procentuální zastoupení žáků v otázce z oblasti silniční dopravy. 38 % žáků souhlasí s výrokem, že na silnici mohou přejít v blízkosti přechodu a při jízdě na koloběžce není potřeba helma. 29% žáků si není jisto a občas mají pocit, že toto chování v dopravě je správné a 33% žáků nesouhlasí. V dotazníku třídního učitele byla označena tato oblast nízkou až běžnou intenzitou zatížení.

Otázka č.3 O kterém tématu by jsi se chtěl ve škole dozvědět nejvíce?

Graf č. 9: Zájem žáků o preventivní programy (8.ročník)

Zdroj: Autor práce, 2020 (vlastní šetření)

Graf č.9 znázorňuje procenta žáků, kteří projeví zájem o témata týkající se rizikového chování. 36% žáků volilo téma Poruchy příjmu potravy; 18% by zajímal Svět internetu a dítě jako uživatel potažmo kyberšikana; 13% žáků vybralo Užívání tabáku, alkoholu a dalších návykových látek; 13% žáků by se rádo dozvědělo více o Šikaně a projevech agrese; 13% by mělo zájem o téma Sexualita. Zbýlých 7% žáků označilo Orientaci v dopravě. Téma Nelátkové závislosti, hazard a počítače nikdo nevolil. Při otázce Jak žáci přijímají aktivity spojené s prevencí? v dotazníku třídního učitele je zaznamenáno, že žáci přijímají aktivity pasivně a bez zjevného zájmu.

6.4.1.1 Shrnutí a interpretace dat dotazníkového šetření u žáků osmého ročníku

Cílem dotazníkového šetření u žáků osmého ročníku bylo zhodnotit, zda se aktuální klima třídy a projevy rizikového chování shodují i s vnímáním situace jejich třídního učitele. Na otázku zda používají nějaký nástroj sociometrického šetření bylo

zodpovězeno pedagogy ve 100% záporně. Na otázku zda se žáci cítí ve třídě spokojeně uvedlo 76% žáků spokojenost a 24% uvedlo nespokojenost. Třídní učitel ale vnímá atmosféru spíše negativně a přiklání se k názoru, že ve třídě panuje nedůvěra mezi spolužáky, tvoří se skupinky a žáci si stěžují na různé problémy. Lze si položit otázku na základě čeho učitel takto usuzuje, zda je to jeho pocit, nebo má k tomu nějaké podklady, které si může sám udělat. Avšak na otázku zda pedagogové používají nějaký nástroj k sociometrickému šetření, bylo odpovězeno záporně, tudíž můžeme usuzovat, že jeho pohled vychází ze zkušenosti s třídním kolektivem, je to jeho subjektivní pocit. Jednoznačné je, že pohled žáků se neshoduje s pohledem učitele. Učitel situaci vnímá hůře, zatímco žáci jsou v převážné většině spokojeni s klimatem ve třídě.

Pokud mají žáci nějaký problém tak 43% žáků by se s problémem svěřila třídnímu učiteli a 52% žáků by v určitých případech k třídnímu učiteli důvěru měli a pouze 5% by se třídnímu učiteli s problémem nesvěřilo. Toto je rozhodně zajímavý výsledek, protože více než polovina žáků by se svěřila za určitých podmínek. Říká nám to, že si nejsou jistí. Toto poskytuje učiteli zpětnou vazbu v tom, že je musí podpořit, ujistit, navodit atmosféru důvěry a vybízet žáky k jeho kontaktování při problémech jakékoliv povahy. Třídní učitel shledává svou třídu jako vysoce emočně zatíženou kdy převládá emoční chování nad racionálním.

Dobrý vztah se spolužáky uvedlo 47% žáků a dalších 48% vychází se spolužáky jen chvílemi, přičemž 5% žáků dobrý vztah se spolužáky nemá. Shodný názor uvedl i třídní učitel, který označil třídu jako vysoce vztahově zatíženou a dá se tedy říci, že třídní učitel vnímá situaci klimatu ve třídě velmi podobně jako jeho žáci.

Při analýze dat spojených s rizikovým chováním žáků vychází, že 67% žáků si je bezpochyby vědomo agresivity některých spolužáků a 28% se s agresivitou ve třídě chvílemi setkává. Pouze 5% s přítomností agresivních žáků ve třídě nesouhlasí. Zásadní však je, že většina žáků agresivitu zažívá nebo se s ní minimálně potkává. Při porovnání dat třídního učitele, který udává agresivitu ve větší míře, ne však velmi vysokou, je patrné, že probíhající agresivita ve třídě je vyšší, než je hodnoceno. Opět toto může fungovat jako zpětná vazba učiteli, který by měl podat zprávu výchovnému poradci o aktuálním dění ve třídě s nálezem vyšší míry agresivity. Výchovný poradce dále

vyhledává, navrhuje a organizuje speciální preventivní programy zaměřené na prevenci agresivity.

Z pohledu rizikového chování užíváním návykových látek se projevilo 86% žáků, kteří souhlasí s tím, že jejich spolužáci kouří, pijí alkohol a zajímají se o činnosti tohoto typu. 5% žáků má podezření, že takové žáky ve třídě znají a 9% projevilo nesouhlas, že by takoví žáci mezi nimi byli. Třídní učitel shledává tuto problematiku ve své třídě jako běžnou. Opět se nám ukazuje jak málo je třídní učitel schopen rozpoznat a že subjektivní dojem se neshoduje s reálným děním ve třídě. Shoda v pohledu třídního učitele na situaci ale nemůže být jednoznačně vyhodnocena, protože žáci pouze uvedli, že znají takové spolužáky, přičemž mohli všichni poukázat jen na shodnou skupinku či jednoho žáka.

53% žáků vnímá internetové prostředí jako naprosto bezpečné, dalších 33% žáků udává občasný pocit, že jsou to bezpečné aktivity a 14% nevnímá internet a sociální sítě jako bezpečné. Zajímavostí je, že téma Nelátkové závislosti, hazard a počítače nikdo nevolil. Při porovnání odpovědí uvedených třídním učitelem, který ohodnotil tuto problematiku zatížením druhého stupně, je patrné, že žáci tráví na internetu více času než je běžné a více než polovina toto prostředí nebo aktivity popisuje jako naprosto bezpečné. Stálo by tedy za zvážení navýšení počtu intervencí v oblasti prevence rizikového chování v internetovém prostředí.

Poměrně vysoké procento žáků (71%) souhlasí s tím, že je ve třídě konfliktní žák a 29% tuto skutečnost také chvílemi pociťuje, což potvrzuje i třídní učitel. Z otázky k tématu silniční dopravy 38% žáků vyjádřilo souhlas s výrokem, že na silnici mohou přejít v blízkosti přechodu a při jízdě na koloběžce není potřeba helma. 29% žáků si není jisto a občas mají pocit, že toto chování v dopravě je správné a 33% žáků nesouhlasí. Pokud bychom mohly přičíst alespoň polovinu žáků kteří si nejsou jisti k těm, kteří souhlasí, vycházelo by téměř polovina žáků, kteří vykazují jistou známku neproškolení v této oblasti a nebo obecný problém v nedodržování pravidel. Odpověď třídního učitele se tudíž neshoduje s výstupy dat od žáků, protože třídní učitel uvedl jen běžnou míru zátěže v bezpečnosti v dopravě.

V nabízených tématech, které se odvíjejí od plánu preventivního programu pro příslušný školní rok projeví žáci největší zájem o téma Poruchy příjmu potravy (36%), na druhém místě (18%) se umístilo téma Svět internetu a dítě jako uživatel počítače a kyberšikana. Na třetím místě (13%) bylo zvoleno téma Užívání tabáku, alkoholu a dalších návykových látek, stejně tak 13% žáků by se rádo dozvědělo více o Šikaně a projevech agrese a opět se stejným počtem 13% by mělo zájem o téma Sexualita. Nejméně zajímavé téma shledalo 7% žáků a to Orientaci v dopravě. Lze si položit otázku, z jakého důvodu volili žáci téma Poruchy příjmu potravy jako nejzajímavější, ačkoliv zastoupení dívek ve třídě je nižší (8) než chlapců (13). Avšak poruchy příjmu potravy již nejsou problematikou postihující pouze dívky. I chlapci mají v této oblasti své procento zastoupení.

Dalším zajímavým výstupem dotazníkového šetření v otázkách kladených třídnímu učiteli je fakt, že neshledává dostatek příležitostí ke vzdělávání v oblasti prevence rizikového chování a v otázce zda se setkal s tímto tématem v rámci svého vysokoškolského studia, uvedl spíše ne. V otázce, zda má třídní učitel možnost věnování se prevenci v třídnických hodinách je uvedeno ano, a to na téma drogy, vztahy a bezpečnost v dopravě. Při posouzení spolupráce rodičů žáků s třídním učitelem vychází kooperace spíše negativně, je uvedeno, že rodiče příliš nespolupracují.

6.4.1.2 Zodpovězení první výzkumné otázky

Shoda pohledu třídního učitele na aktuální dění ve třídě není jednoznačná. V rámci třídního klimatu, důvěry k učiteli a vztahů se pohledy žáků a učitele shodují, zejména pak pohled na jedince, který negativně ovlivňuje třídu. Avšak v rámci rizikového chování, zejména agresivity ve třídě, experimentování s návykovými látkami a bezpečností v dopravě je vnímání třídního učitele mírnější.

6.4.2 Preventivní plán školy

Přehled specifické prevence, která je obsahem školního vzdělávacího programu s počtem hodin věnovaných problematice ve školním roce 2019/2020.

Tabulka1: Přehled specifické prevence, která je obsahem ŠVP pro rok 2019/2020

Prevence	5. ročník	7. ročník	8. ročník
Šikany a projevů agrese	4	4	4
Kyberšikany	3	2	2
Záškoláctví	2	2	2
Rizikových sportů	2	2	2
Bezpečnosti v dopravě	2	1	1
Rasismu a xenofobie	2	2	2
Působení sekt a nábož.extr.směrů		2	2
Rizikového sexuálního chování			2
Užívání tabáku	2	2	2
Užívání alkoholu	2	2	2
Užívání návykových látek	2	2	2
Závislostního chování, hazardu, apod.	3	2	2
Poruch příjmu potravy	2	3	3
Kriminálního chování	1	2	2

Zdroj: základní škola Hrádek nad Nisou (vlastní úprava)

Přehled specifické prevence realizované v samostatných preventivních aktivitách a programech s počtem hodin věnovaných problematice ve školním roce 2019/2020.

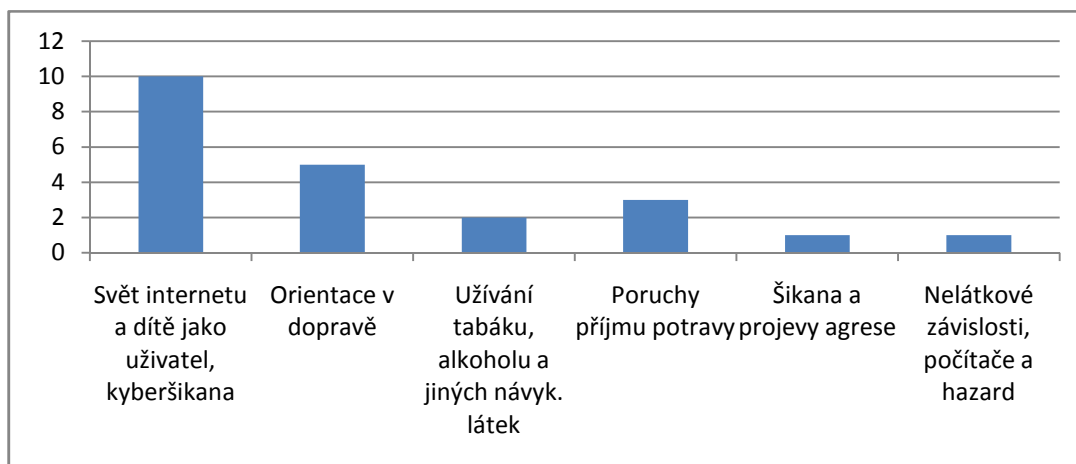
Tabulka2: Přehled specifické prevence realizované v samostatných preventivních aktivitách a programech

Preventivní program	5. ročník	7. ročník	8. ročník
Klima třídy	4	4	2
Šikana a projevy agrese		4	
Kyberšikana	4	3	2
Alkohol, tabák, návykové látky	8		
Nelátkové závislosti, hazard a počítače			2
Sexualita a sexuál. rizikové chování			2
Doprava	4		

Zdroj: základní škola Hrádek nad Nisou (vlastní úprava)

Zájem žáků 5. ročníku o preventivní programy

Graf č. 10: Zájem žáků o preventivní programy (5.ročník)

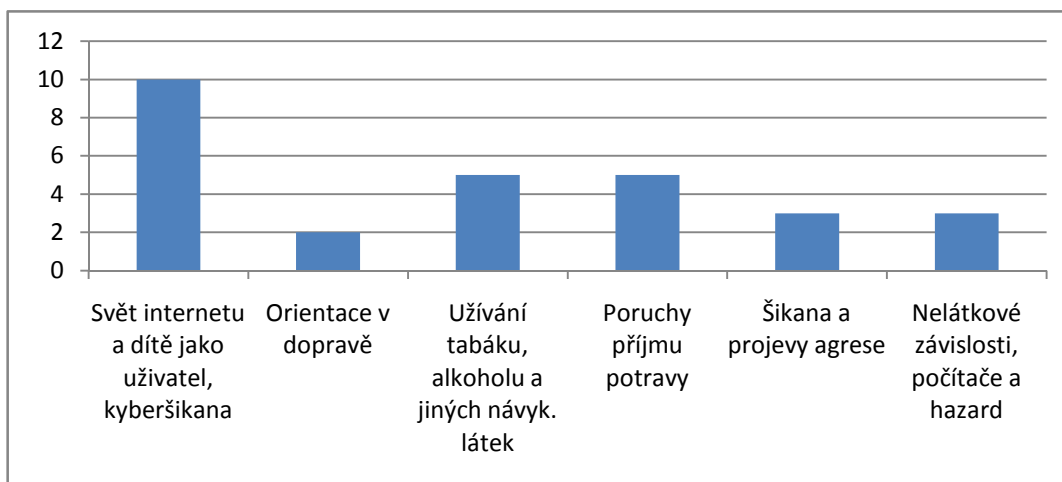

Zdroj: Autor práce, 2020 (vlastní šetření)

Z grafu č. 10 vyplývá, že žáci pátého ročníku projeví největší zájem o téma Svět internetu a dítě jako uživatel, kyberšikana. Na druhém místě bylo zvoleno téma Orientace v dopravě a třetí pozici obsadilo téma Poruchy příjmu potravy. Menší zájem byl projevěn o téma Užívání tabáku, alkoholu a návykových látek a na posledních dvou pozicích, se shodným počtem zájemců, se umístili témata Šikana a projevy agrese a Nelátkové závislosti, počítače a hazard.

Zájem žáků 7. ročníku o preventivní programy

Graf č. 11: Zájem žáků o preventivní programy (7. ročník)

Zdroj: Autor práce, 2020 (vlastní šetření)

Z grafu č. 11 je patrné, že největší zájem žáků sedmého ročníku je o Svět internetu a dítě jako uživatel, kyberšikana. Druhá dvě nejzajímavější témata, která mají stejný počet zájemců, zvolili žáci Užívání tabáku, alkoholu a jiných návykových látek a Poruchy příjmu potravy. Dále žáci volili Šikanu a projevy agrese a Nelátkové závislosti, počítače a hazard se stejným počtem hlasů. Nejméně zajímavé téma žáci shledali Orientaci v dopravě.

6.4.2.1 Shrnutí a interpretace dat dotazníkového šetření u žáků 5., 7. a 8. ročníku

Cílem dotazníkového šetření u žáků 5., 7. a 8. ročníku bylo prozkoumat zájem žáků o nabízená témata prevence, která vychází z minimálního preventivního plánu školy pro školní rok 2019/2020 a porovnat výstupy s počty hodin plánovaných intervencí. Výchovným poradcem a metodikem prevence působícím na dané škole nám bylo sděleno, že termín Minimální preventivní program se nepoužívá a tudíž budeme dále nazývat MPP jen Preventivní plán školy.

Podle výsledků šetření bylo v pátém ročníku nejčastější volbou téma Svět internetu, dítě jako uživatel a kyberšikana. Druhým zvoleným tématem pak byla Orientace v dopravě a třetím Poruchy příjmu potravy. Při náhledu na tabulku č.1 (Preventivní plán školy) je,

že prevenci kyberšikany jsou věnovány 2 hodiny v rámci školního vzdělávacího plánu (dále jen ŠVP) a 4 hodiny formou samostatných preventivních aktivit (viz tabulka č.2) což jsou různé organizace, které nabízejí specifické preventivní programy. Zájem žáků je tedy celkem pokrytý dostatečným počtem hodin intervencí. Prevenci bezpečnosti v dopravě je věnováno o jednu hodinu méně což vzhledem k tomu, že se téma umístilo na druhém místě, zdá se být také odpovídající. Avšak tématu Poruch příjmu potravy jsou v Preventivním plánu věnovány pouze 2 hodiny zařazené do ŠVP. Vystává tedy otázka, zda by nebylo na místě navýšit počet hodin věnovaných tomuto tématu do ŠVP nebo do samostatných preventivních programů.

Nejzajímavějším tématem prevence, zvoleném žáky sedmého ročníku, bylo shodně s žáky pátého ročníku, téma Svět internetu a dítě jako uživatel, kyberšikana. Podle Preventivního plánu školy jsou však této tématice věnovány pouze 2 hodiny v rámci ŠVP a 3 hodiny v preventivních programech. Užívání tabáku, alkoholu a návykových látek, které se umístily u žáků na druhé pozici, je věnováno v rámci ŠVP celkem 6 hodin a prevence Poruch příjmu potravy je orientována jen do dvou hodin v rámci ŠVP. Stálo by tedy za zvážení navýšení počtu preventivních intervencí jak na téma Svět internetu, kyberšikana, tak na prevenci Poruch příjmu potravy.

Další respondent, který byl předmětem šetření, byl osmý ročník. Shrnutí šetření osmého ročníku je v kapitole 6.4.1.1., nicméně zde se zaměříme pouze na výstupní data v rámci šetření zájmu o témata spojené s preventivními programy. V tomto ročníku se do preventivního plánu školy přidává jedno téma navíc s názvem Sexualita a sexuální rizikové chování, tudíž bylo těmto žákům přidáno do nabídky preventivních programů v dotazníku. Žáci osmého ročníku projeví největší zájem o téma Poruchy příjmu potravy. Při nahlédnutí do tabulky č.1 jsou prevenci poruch příjmu potravy věnovány 3 hodiny v rámci ŠVP. Na základě tak vysokého zájmu o tento druh prevence bychom mohli doporučit navýšení těchto hodin a stejně tak tématu Svět internetu, kyberšikana, které se umístili na druhém místě s počtem 2 hodin v rámci ŠVP a 2 hodin v preventivních programech. V neposlední řadě bychom mohli zvážít navýšení preventivních intervencí v problematice Sexualita a sexuální rizikové chování, které se taktéž umístilo na třetím místě zájmu a v preventivních programech jsou jí věnovány pouze 2 hodiny.

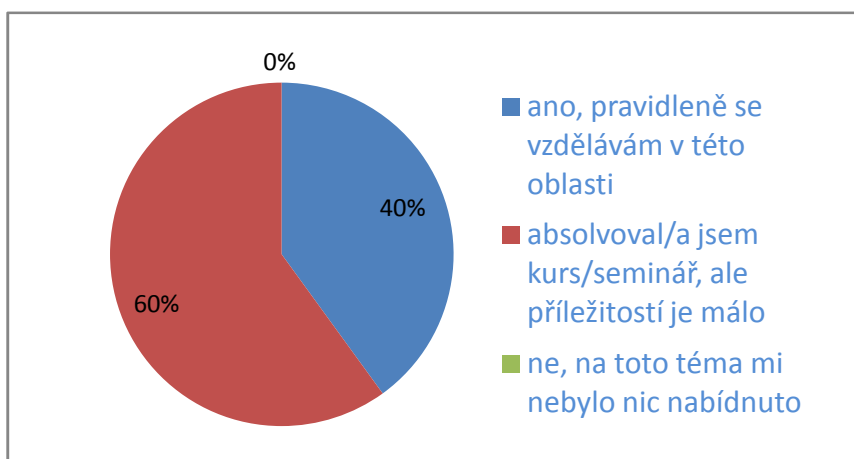
6.4.2.2 Zodpovězení druhé výzkumné otázky

Na otázku, zda odpovídá navržený preventivní plán školy aktuálním zájmům a požadavkům vybraných tříd, nelze odpovědět jednoznačně. Avšak pokud bychom se zaměřili na celkový počet hodin věnovaných každému tématu a vycházeli z faktu, že nejvyšší počet hodin je maximální hodnota, mohli bychom pak odpovědět takto: Žáci pátého ročníku zvolili nejzajímavější téma Svět internetu a dítě jako uživatel, kyberšikana. Tématu je v preventivním plánu školy věnováno 7 hodin a nejvyšší počet hodin (14) je věnováno závislostnímu chování. Tímto se tedy žáky zvolené téma nedostává na první místo a plán neodpovídá aktuálním zájmům. Druhým nejzajímavějším tématem bylo zvoleno Bezpečnost v dopravě s počtem 6 hodin v plánu školy. Vzhledem k tomu, že je téma na druhém místě, můžeme ho zařadit mezi odpovídající zájmům žáků. Avšak třetí zvolené téma Poruchy příjmu potravy mají v plánu školy zastoupení pouze 2 hodiny, tudíž neodpovídá zájmům žáků. Sedmý ročník zvolil Svět internetu a dítě jako uživatel, kyberšikana, nejzajímavějším tématem. Toto téma je v plánu školy zastoupeno 5 hodinami, přičemž téma Šikana a projevy agrese, které žáci nevolili, obsahuje 8 hodin. Zájem žáků tedy v tomto bodě neodpovídá navrženému plánu. Na druhé straně téma Užívání tabáku, alkoholu a návykových látek, které se dostalo na druhé místo zájmu, je pokryto 6 hodinami, můžeme jej tedy považovat za odpovídající plánu školy. Téma Poruchy příjmu potravy s 2 plánovanými hodinami na třetím místě zájmům žáků příliš neodpovídá. V osmém ročníku byl největší zájem žáků o téma Poruchy příjmu potravy. V plánu školy jsou uvedeny 3 hodiny intervence. V porovnání s 8 hodinami, které jsou věnovány tématu Užívání tabáku, alkoholu a návykových látek se žáky vybrané téma nedostává do předních pozic, tudíž zájem žáků neodpovídá plánu školy. Naproti tomu druhé zvolené téma Svět internetu a dítě jako uživatel, kyberšikana, s navrhovanými 4 hodinami odpovídá zájmu žáků. Třetí zvolené téma Sexualita a sexuální rizikové chování je zastoupeno pouze 2 hodinami v plánu školy, zdá se být tedy ne zcela pokryto a neodpovídá zájmu žáků.

6.4.3 Pohledy pedagogů na problematiku prevence rizikového chování

Otázka č.1. Dostáváte dostatek příležitostí k vzdělávání v oblasti prevence rizikového chování nebo vedení třídnických hodin?

Graf č. 12:Vzdělávání pedagogických pracovníků (otázka č.1)

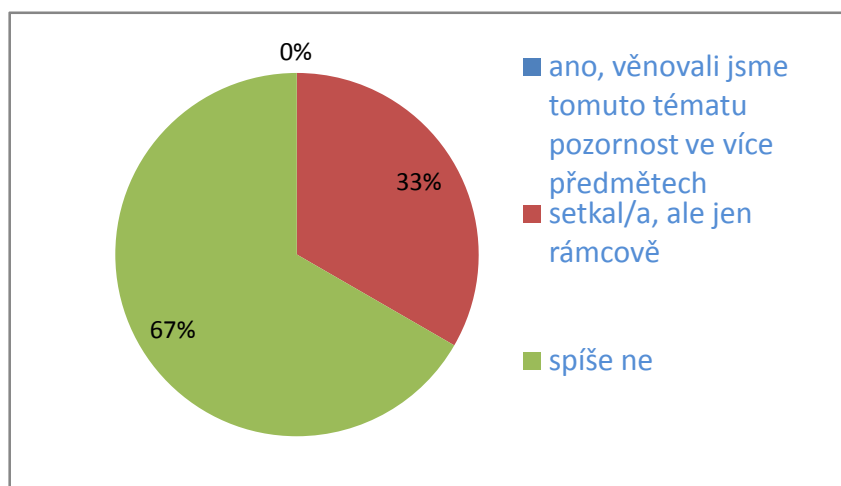

Zdroj: Autor práce, 2020 (vlastní šetření)

Z grafu č. 12 je patrné, že 40% dotázaných pedagogů se pravidelně vzdělává v oblasti prevence rizikového chování žáků. Dále graf ukazuje, že 60% pedagogů absolvovalo kurs nebo seminář, ale nedostává se jim dostatek příležitostí. Ani jeden z respondentů neoznačil nabídku s prohlášením, že mu na toto téma nebylo nic nabídnuto.

Otázka č.2 Setkali jste se v rámci vašeho vysokoškolského studia s problematikou prevence rizikového chování?

Graf č. 13: Vzdělávání pedagogických pracovníků (otázka č.2)

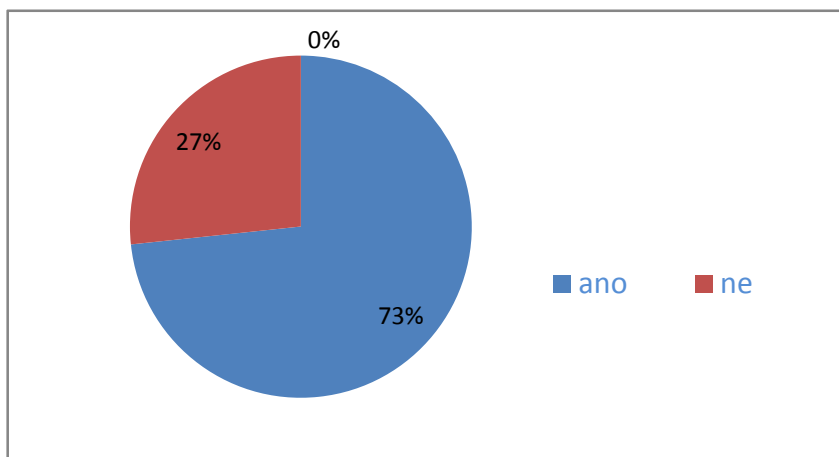

Zdroj: Autor práce, 2020 (vlastní šetření)

Z grafu č.13 vyplývá, že žádný z dotazovaných pedagogů se v rámci vysokoškolského studia nevěnoval problematice rizikového chování ve více předmětech. 33% pedagogů se setkalo s touto problematikou, ale jen rámcově a 67% se s problematikou prevence rizikového chování spíše nesetkalo.

Otázka č.3 Máte možnost věnování se problematice Prevence během třídnických hodin? Pokud ano, na jaké téma?

Graf č. 14: Prevence v třídnických hodinách

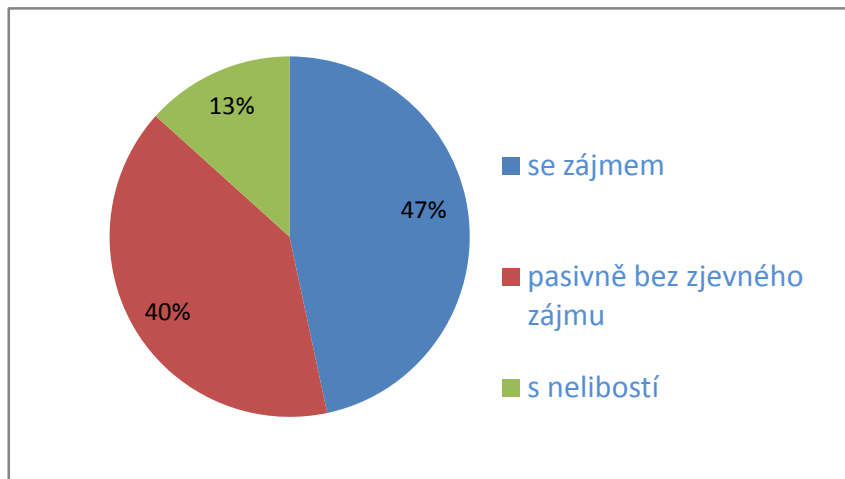

Zdroj: Autor práce, 2020 (vlastní šetření)

Na grafu č.14 je viditelné, že 73% dotazovaných pedagogů odpovídá pozitivně na otázku, zda mají možnost věnovat se problematice Prevence během třídnických hodin. Zbýlých 27% pedagogů odpovídá, že takovou možnost nemají. Na doplňující otázku (Na jaké téma vedete prevenci v třídnických hodinách) u pedagogů, kteří se vyjádřili kladně, byly odpovědi následující: Vztahy ve skupině (nejvíce zastoupeno), Pravidla třídy a návykové látky (druhá nejvyšší pozice zastoupení), dále Šikana a projevy agrese, pravidla třídy, Dopravní výchova, Nebezpečí internetu a Vztahy dospělý x dítě.

Otázka č.4 Jak žáci přijímají aktivity spojené s prevencí?

Graf č.15: Přijímání aktivit spojených s prevencí (5.,7.,8.ročník)

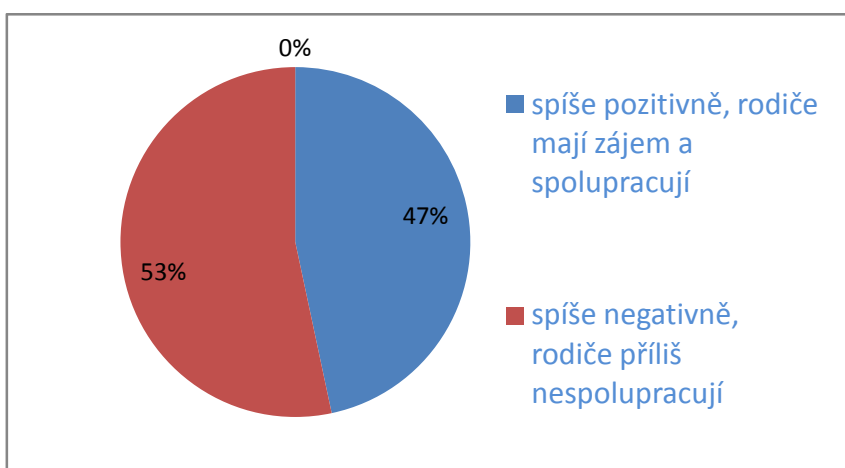

Zdroj: Autor práce, 2020 (vlastní šetření)

Z grafu č.15 vyplývá, že 47% žáků přijímá aktivity spojené s prevencí se zájmem. Pasivně a bez zjevného zájmu přijímá aktivity 40% žáků a 13% žáků přijímá aktivity s nelibostí.

Otázka č.5 Jak byste ohodnotili spolupráci s rodiči žáků?

Graf č. 16: Spolupráce třídních učitelů s rodiči žáků

Zdroj: Autor práce, 2020 (vlastní šetření)

Na grafu č. 16 je jasně patrné, že 47% dotazovaných pedagogů by hodnotilo spolupráci s rodiči žáků spíše pozitivně, rodiče jsou spolupracující a mají zájem. 53% však popisuje situaci spíše negativně - rodiče příliš nespolupracují.

Otevřená otázka: Jaká jsou podle vás nejdůležitější kritéria v problematice primární prevence rizikového chování u žáků?

Z 24 dotazovaných pedagogů byla nejfrekventovanější odpověď (17) pevné a fungující rodinné zázemí a výchova rodičů. Dalším z uvedených kritérií (4) byli dobré vztahy mezi spolužáky, zejména jejich podpora a včasné podchycení rizikových jevů (např. sranda nebo ubližování). Posledním kritériem (3) byla aktivní spolupráce s rodiči žáků a pozitivní postoj rodičů vůči škole.

6.4.3.1 Shrnutí a interpretace dat dotazníkového šetření u pedagogů

Z výše uvedených skutečností vyplývá, že 40% dotazovaných pedagogů se pravidelně vzdělává v oblasti prevence rizikového chování žáků. 60% však neshledává dostatek příležitostí ke vzdělávání v této oblasti a pouze absolvovali kurs či seminář. Vzhledem ke skutečnosti, že třídní učitel je jeden z prvních aktérů, který by měl být schopen vést třídu ke spolupráci, dobrým vztahům mezi spolužáky, provádět osvětu na různá témata prevence rizikového chování a zároveň rozeznat první rizikové jevy na půdě školy, je zapotřebí, aby se v této oblasti průběžně vzdělával. Na druhé straně záleží na skutečných prioritách každého učitele. Běžný učitel má primárně zájem o to, aby učil své předměty ve svých hodinách a pokud by měl věnovat nějaký čas navíc k zefektivnění své práce, pravděpodobně to bude v rámci svého vyučujícího předmětu. Avšak pokud učitel chce, nabídek ke vzdělávání je v této oblasti mnoho, záleží jen na jeho prioritách a motivaci. 33% pedagogů udává, že se v rámci svého vysokoškolského studia setkali s tematikou prevence rizikového chování žáků pouze rámcově a 67% uvádí, že se spíše s touto problematikou nesešlo. Tento fakt nám opět nastiňuje skutečnost, že na pedagogických fakultách se tématu prevence rizikového chování věnuje velmi malá pozornost. Tudíž je z velké části na učitelích, jestli si tyto obzory rozšíří či nikoliv.

73% pedagogů uvádí, že mají možnost věnování se tématu prevence ve svých třídnických hodinách a 27% udává že nemají. Ti, kteří možnost mají, se nejvíce věnují prevenci z hlediska vztahů mezi spolužáky a ve skupině (nejvyšší zastoupení). Dále pravidlům třídy a návykovým látkám (druhé nejvyšší zastoupení), dále šikaně a projevům agrese, pravidlům třídy, dopravní výchově, nebezpečí internetu a vztahům mezi dospělými a dětmi. Nutno však dodat, že základní škola, na které je veden výzkum, nemá oficiální třídnické hodiny pevně ukotvené v rozvrhu vyučovacích hodin. Třídnické hodiny jsou vedeny nad rámec vyučovacího plánu a jsou nepovinné. Opět tedy záleží na třídním učiteli, jakým způsobem třídnické hodiny povede a do jaké míry je schopen žáky motivovat k účasti. Tímto se dostáváme k motivaci samotného třídního učitele. Jedním z motivačních nástrojů by bylo vyšší finanční ohodnocení za třídnictví. Nicméně pokud by byly třídnické hodiny povinné, byl by to obrovský nástroj primární prevence pro učitele.

Obecně lze říci, že žáci přijímají aktivity spojené s prevencí se zájmem ve 47% . Pasivně a bez zjevného zájmu přijímá aktivity 40% žáků a 13% žáků přijímá aktivity s nelibostí. Mohli bychom si klást otázku, z jakého důvodu přijímají žáci aktivity pasivně a bez zájmu či s nelibostí. Může to být dáno formou aktivit, např. frontální přednášky přestávají být dnes zajímavé, nebo pokud není vybudován dobrý a důvěrný vztah s třídním učitelem, prevence z jeho strany přestává být efektivní. Opět se dostáváme i k problematice vzdělávání učitelů v této oblasti. Pokud se třídní učitel o toto téma příliš nezajímá, aktivity s tím spojené pozbudou účinku a také zájmu žáků.

V otázce spolupráce učitelů s rodiči žáků 47% dotazovaných pedagogů by hodnotilo spolupráci spíše pozitivně, rodiče jsou spolupracující a mají zájem. Avšak 53% popisuje situaci spíše negativně, rodiče příliš nespolupracují. Toto bychom bohužel mohli popsat jako fenomén dnešní doby. Zdá se, že spolupráce rodičů s třídními učiteli stále více vázne. Hlavní zásadou však je navázat s rodiči přátelský vztah. Nesoudit rodiče za jejich chování, protože nikdy nevíme v jaké situaci se nacházejí a jaké okolnosti je vedou k nespolupráci. V první řadě je snaha pochopení a to také dát rodiči najevo. Pokud učitel hodnotí výsledky či chování žáka, je zapotřebí nejdříve rodiči sdělit pochvaly a kladné vlastnosti dítěte, aby dal učitel najevo, že je na straně rodiče a ne proti němu. Velký význam také hrají volnočasové aktivity pořádané pro žáky a jejich rodiče. Pozvánky na

akce třídy, sdílené aktivity, kde se lépe navazuje vztah s rodiči a vzniká tak i prostor pro otevření témat např. Co vadí dětem nebo rodičům?

Z 24 dotazovaných pedagogů 17 považovalo za nejdůležitější kritérium v oblasti prevence rizikového chování pevné a fungující rodinné zázemí a výchova rodičů. Toto je opravdu pevný základ, na kterém se dá stavět. Pokud žák nemá vštípené základy slušného chování, morálky, pozitivní hodnoty, kladné rodinné vzory, nebo mu v domácím prostředí nejsou uspokojovány základní potřeby, není pak schopen správné orientace ve školním i mimoškolním prostředí. Preventivní aktivity v rámci ŠVP nebo preventivních programů nabízejí osvětu a rozšíření obzorů, napomáhají poznat správný směr ale u žáků bez pevného fungujícího zázemí je efektivnost nízká. Dalším uvedeným kritériem (4) byly dobré vztahy mezi spolužáky a včasné podchycení rizikových jevů. Zde by měl fungovat třídní učitel jako mediátor konfliktů a také pozorovatel. Při jakémkoliv podezření na rizikový jev by měl každý třídní učitel hlásit informaci výchovnému poradci a metodikovi prevence, situaci za účasti specialistů prošetřit a zahájit včasnou intervenci. Posledním zmíněným kritériem (3) byla aktivní spolupráce s rodiči žáků a pozitivní postoj vůči škole.

6.4.3.2 Zodpovězení 3. výzkumné otázky

Na otázku zda jsou pedagogičtí pracovníci dostatečně vzděláni v problematice rizikového chování a disponují prostorem pro realizaci prevence bychom mohli odpovědět takto: Pedagogičtí pracovníci ve větší míře disponují prostorem pro realizaci prevence ve svých třídnických hodinách avšak nedisponují dostatečným vzděláním v této oblasti. Do značné míry je to dáno již vzdělávacím programem na pedagogických fakultách a do určité míry jejich vlastním zájmem a osobní motivací se v této oblasti průběžně vzdělávat.

6.5 Návrhy a doporučení

Následující návrhy a doporučení vycházejí z analýzy dat výzkumného šetření a informací sdílených pedagogickými pracovníky působícími na základní škole v Hrádku nad Nisou.

V osmém ročníku bychom doporučili:

- provedení sociometrického šetření třídního kolektivu,
- navýšení počtu intervencí v oblasti prevence Poruch příjmu potravy, Užívání návykových látek, Kyberšikany a internetového prostředí, Sexuality a sexuálního rizikového chování,
- školení pro učitele na téma vedení třídnických hodin, stmelení třídy , navázání důvěry žáků k třídnímu učiteli (adaptační kursy - zážitková pedagogika),
- zaměření se na volnočasové aktivity, trávení času s žáky např. výlety, přespání ve škole s třídním učitelem s cílem navázání pozitivních vztahů s žáky ale také s rodiči žáků formou pozvánek na akce školy a třídy a podporou rodičů.

V pátém ročníku bychom mohli doporučit navýšení počtu intervencí v oblasti prevence Poruch příjmu potravy a v sedmém ročníku v oblasti prevence Užívání internetu, kyberšikany a Poruch příjmu potravy.

Obecně bychom doporučili:

- provedení sociometrického šetření napříč ročníky,
- proškolení učitelského sboru v oblasti Šikany (Hrádecký program proti šikanování od Koláře), všimnout si a sdělovat informace, Vedení třídnických hodin, Prevence rizikového chování,
- apelování na zavedení oficiálních a povinných třídnických hodin,
- zaměření se na podporu vztahů mezi učiteli a žáky, spolužáky, rodiči a učiteli (zvaní na školní a třídní akce, volnočasové aktivity atp.),
- pozorování třídního kolektivu, schopnost včasného zachycení či odhalení rizikových jevů (např. sranda nebo ubližování),
- zavedení školního parlamentu - děti jako zástupci tříd sdělují své názory,
- zavedení schránky důvěry,
- vyšší finanční ohodnocení za třídnictví,
- změnu ve vzdělávacím programu pedagogických fakult za účelem většího zaměření v oblasti primární prevence rizikového chování,

- zkrácení úvazku přímé pedagogické činnosti nebo nevykonávání třídnictví pedagoga, který působí na pozici metodika prevence. Tímto způsobem by se otevřel prostor pro efektivnější vykonávání funkce metodika prevence,
- obohacení školního poradenského týmu o školního psychologa (interního či externího).

ZÁVĚR

Bakalářská práce se zabývala problematikou primární prevence rizikového chování žáků na vybrané základní škole v Hrádku nad Nisou. Teoretická část byla zaměřena na základní teoretická hlediska primární prevence, její úrovně a strategie včetně teoretických modelů v primární prevenci a základních preventivních programů. Obsahem teoretické části jsou formy rizikového chování, rizikové faktory a způsoby prevence a charakteristika jednotlivých aktérů primární prevence včetně školního a školského poradenského systému. Praktická část provádí výzkum a šetření metodou dotazníku v oblasti aktuální situace rizikového chování a třídního klimatu v osmém ročníku a následně porovnává výstupní data s pohledem třídního učitele dané třídy. Dále provádí průzkum zájmu žáků o preventivní programy a porovnává s minimálním preventivním programem školy pro aktuální školní rok 2019/2020 a to konkrétně u pátého, sedmého a osmého ročníku. Posledními zkoumanými tématy v praktické části jsou pohledy a názory pedagogů na problematiku primární prevence rizikového chování a rozsah vzdělání pedagogů v problematice prevence rizikového chování žáků.

Na základě výzkumu jsme se dozvěděli, že pohled třídního učitele je velmi subjektivní záležitost a nemusí se vždy shodovat s aktuální situací a děním ve třídě. K efektivnější práci s třídním kolektivem je zapotřebí provést sociometrické šetření, které pomáhá k lepšímu pochopení ze strany pedagogů. Mapování míry zájmu o preventivní programy, které škola realizuje, je dalším nástrojem k efektivnímu pokrytí prevence rizikových jevů a také motivaci žáků k participaci a přijímání aktivit spojených s prevencí. Je důležité zaměřit se na posilování vztahů v třídním kolektivu za pomoci preventivních programů a také třídního učitele, který je schopen třídu vést v roli mediátora či facilitátora. Avšak aby mohl třídní učitel tuto roli zastávat, je zapotřebí nabytí důvěry žáky. Posilování vztahu a důvěry třídního učitele s žáky je velmi důležitý úkol a realizuje se pomocí společně stráveného času, např. volnočasovými aktivitami nebo psychohrami v prostoru třídnických hodin. Tímto se dostáváme k problematice třídnických hodin. Jedním z nejsilnějších nástrojů primární prevence rizikového chování by bylo zavedení oficiálních a povinných třídnických hodin do školního vzdělávacího plánu. Nicméně aby byly třídnické hodiny, a nejen třídnické hodiny ale i jiné intervence

v tématice prevence rizikového chování, vedeny co nejefektivněji, je zapotřebí proškolení celého učitelského sboru v této oblasti. Jedním z výstupů dotazníkového šetření bylo, že pedagogičtí pracovníci ve větší míře disponují prostorem pro realizaci prevence ve svých třídnických hodinách, avšak nedisponují dostatečným vzděláním v této oblasti. Do značné míry je to dáno již vzdělávacím programem na pedagogických fakultách a do určité míry jejich vlastním zájmem a osobní motivací se v této oblasti průběžně vzdělávat. Jak již bylo popsáno, učitelé mají primární zájem o to, aby vyučovali svůj předmět, záleží pak jen na nich, zda budou mít zájem o sebevzdělávání v oblasti primární prevence rizikového chování. Při obrovské vytíženosti pedagogů kteří vykonávají třídnictví, není jednoduché začlenit další aktivity které jsou nad rámec běžných povinností. Jednou z motivací by bylo vyšší finanční ohodnocení za třídnictví. Dalším stěžejním bodem je získání rodičů žáků ke spolupráci. Pedagogové se setkávají s nespoluprací rodičů. Pokud třídní učitel nezíská rodiče žáků na svou stranu, pohled a přístup žáků ke škole bude negativní a tím se již otevírá brána k projevům rizikového chování (záškoláctví, šikana atd.). Podpora vztahů mezi učiteli a rodiči se dá posílit sdílenými aktivitami, například pozvánkami na třídní akce, besídky apod. Zavedení školního parlamentu a schránka důvěry jsou prostory, které umožňují žákům vyjádřit se k jakémukoliv problému, který je trápí a posiluje se tím spolupráce a důvěra žáků. Je důležité, aby celý pedagogický sbor byl jednotný a fungovala komunikace mezi všemi včetně školního poradenského týmu. Pro zefektivnění práce školního metodika prevence, který zároveň vykonává funkci třídnictví a je zaměstnán na plný úvazek v přímé pedagogické činnosti, bychom doporučili zkrácení úvazku nebo nevykonávání třídnictví. Zároveň by, pro stejný záměr, bylo na místě zvážení obohacení školního poradenského týmu o školního psychologa ať už interního nebo externího. Při šetření pohledu a názorů pedagogů na nejdůležitější kritéria v oblasti primární prevence rizikového chování u žáků, se ve většině názory shodují. Pevné a fungující rodinné zázemí a výchova rodičů je opravdu pevný základ, na kterém se dá stavět. Pokud žák nemá vštípené základy slušného chování, morálky, pozitivní hodnoty, kladné rodinné vzory, nebo mu v domácím prostředí nejsou uspokojovány základní potřeby, není pak schopen správné orientace ve školním i mimoškolním prostředí. Preventivní aktivity v rámci ŠVP nebo preventivních programů nabízejí osvětu a rozšíření obzorů,

napomáhají poznat správný směr ale u žáků bez pevného fungujícího zázemí je efektivnost nízká.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

Seznam použitých českých zdrojů

- BĚLÍK, V. a S. HOFERKOVÁ, 2018. *Prevence rizikového chování žáků z pohledu pedagogů*. 1. Vydání. Hradec Králové: Gaudeamus, Univerzita Hradec Králové. ISBN 978-80-7435-726-8.
- BUKOVSKÁ a kol., 2010. *Děti a jejich problémy.III*. Sborník studií. Praha: Sdružení linka bezpečí. ISBN 978-80-254-6840-1.
- CIKLOVÁ, K., 2016. *Rizikové chování ve škole s vazbou na legislativní úpravu: rádce školního metodika prevence*. 2. vydání. Ostrava: EconomPress. ISBN 978-80-905065-9-6.
- ČÁP, D., P. KOUTNÁ, L. KREJČOVÁ, V. MERTIN, K. SLUŠNÁ, I. ŠTĚTOVSKÁ a J. FÉROVÁ, 2009. *Výchovné poradenství*. Praha: Meritum, WoltersKluwer. ISBN 978-80-7357-498-5.
- KABÍČEK, P., L. CSÉMY, J. HAMANOVÁ a kol., 2014. *Rizikové chování v dospívání a jeho vztah ke zdraví*. 1. Vydání. Praha/Kroměříž: Triton. ISBN 978-80-7387-793-4.
- KENDÍKOVÁ, J. a M. VOSMIK, 2013. *Jak zvládnout problémy dětí se školou?* Praha: Pasparta, o.p.s. ISBN 978-80-905576-0-4.
- KOLÁŘ, M., 2011. *Nová cesta k léčbě šikany*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-871-5.
- KOUTNÁ, P., K. SLUŠNÁ, Z. ŽENATOVÁ a D. LEBEDA, 2011. *Vybrané formy rizikového chování*. Ediční řada: Výchovné poradenství. Praha: Raabe, s.r.o. ISBN 978-80-87553-25-1.
- MATOUŠEK, O. a A. KROFTOVÁ, 2003. *Mládež a delikvence*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-771-X

MIOVSKÝ, M.a kol., 2015a. *Prevence rizikového chování ve školství*.I. 2.přepřac.a doplň. vydání. Praha:Klinika adiktologie 1.LF UK a VFN v Praze. ISBN 978-80-7422-392-1.

MIOVSKÝ, M.a kol., 2015b. *Programy a intervence školské prevence rizikového chování v praxi*.III. 2.přepřac. a doplň. vydání. Praha:Klinika adiktologie 1.LF UK a VFN v Praze. ISBN 978-80-7422-394-5.

SVOBODA, M., D. KREJČÍŘOVÁ a M. VÁGNEROVÁ, 2015. *Psychodiagnostika dětí a dospívajících*. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0899-0.

Seznam použitých zahraničních zdrojů

SILVERMAN, D., 2005.*Akorobit'kvalitatívnyvýskum*. Bratislava: Ikar. ISBN 80551-0904-4.

Seznam použitých internetových zdrojů

Extremismus, MŠMT ČR[online].2013-2020[cit.2019-12-08]http://www.msmt.cz_9_Extremismus_rasismus_xenofobie_antisemitismus.doc

MARTANOVÁ, V., P., 2020.*O primární prevenci rizikového chování*. [online]. 2011-2020 [cit.2019-11-15] Dostupné z:<http://www.nuv.cz/t/co-je-skolska-primarni-prevence-rizikoveho-chovani>

MARTANOVÁ, V., P., 2020.*Primární prevence*. [online].2011-2020 [cit.2019-11-15] Dostupné z: <http://www.nuv.cz/t/pprch>

MARTANOVÁ, V., P., 2020. *Specifické a nespecifické programy primární prevence*. [online]. 2011-2020 [cit.2019-11-15] <http://www.nuv.cz/t/co-je-skolska-primarni-prevence-rizikoveho-chovani/specificke-x-nespecificke-programy-primarni-prevence-1>

MARTANOVÁ, V., P., 2020. *Typologie rizikového chování*. [online]. 2011-2020 [cit.2019-11-27] Dostupné na: <http://www.nuv.cz/t/co-je-skolska-primarni-prevence-rizikoveho-chovani/specificke-x-nespecificke-programy-primarni-prevence-1>

MARTANOVÁ, V., P., 2020. *Všeobecná, selektivní, indikovaná školská prevence*. [online]. 2011-2020 [cit.2019-11-15] Dostupné na: <http://www.nuv.cz/t/co-je-skolska-primarni-prevence-rizikoveho-chovani/vseobecna-x-selektivni-x-indikovana-skolska-primarni-1>

PÁNKOVÁ, V., 2019. *Závislostní chování*. [online]. 2019 [cit. 2019-12-22]. Dostupné na: <http://www.prevence-praha.cz/zavislostni-chovani?showall=1>

Prevence, MŠMT ČR [online].2013-2020[cit.2019-12-11]<http://www.msmt.cz/vzdelavani/socialni-programy/prevence>

Typologie rizikového chování [online].2011-2020 [cit. 2019-11-27].Dostupné z: <http://www.nuv.cz/t/co-je-skolska-primarni-prevence-rizikoveho-chovani/typologie-rizikoveho-chovani>

SEZNAM ZKRATEK

KŠKP	Krajský školský koordinátor prevence
PPP	Pedagogicko-psychologická poradna
SPC	Speciálně pedagogické centru
ŠMP	Školní metodik prevence
ŠPP	Školní preventivní program
ŠVP	Školní vzdělávací program
WHO	Světová zdravotnická organizace
RVP	Rámcově vzdělávací program

SEZNAM OBRÁZKŮ, TABULEK A GRAFŮ

Seznam obrázků

Obrázek č. 1: Systém koordinace prevence ve školství v České republice	32
Obrázek č. 2: Školský poradenský systém.....	39

Seznam tabulek

Tabulka 1: Přehled specifické prevence, která je obsahem ŠVP pro rok 2019/2020	58
Tabulka 2: Přehled specifické prevence realizované v samostatných preventivních aktivitách a programech.....	59

Seznam grafů

Graf č. 1: Spokojenost žáků ve třídě (8.ročník).....	46
Graf č. 2: Vztah žáků k třídnímu učiteli (8.ročník)	47
Graf č. 3: Vztahy se spolužáky (8.ročník)	48
Graf č. 4: Agresivita ve třídě (8.ročník).....	49
Graf č. 5: Návykové látky (8.ročník).....	50
Graf č. 6: Internetové prostředí (8.ročník).....	51
Graf č. 7: Jedinec negativně ovlivňující třídu (8.ročník).....	52
Graf č. 8: Bezpečnost v dopravě (8.ročník)	53
Graf č. 9: Zájem žáků o preventivní programy (8.ročník).....	54
Graf č. 10: Zájem žáků o preventivní programy (5.ročník).....	60
Graf č. 11: Zájem žáků o preventivní programy (7.ročník).....	61
Graf č. 12: Vzdělávání pedagogických pracovníků (otázka č.1).....	64
Graf č. 13: Vzdělávání pedagogických pracovníků (otázka č.2).....	65
Graf č. 14: Prevence v třídnických hodinách.....	66
Graf č. 15: Přijímání aktivit spojených s prevencí (5.,7.,8.ročník).....	67
Graf č. 16: Spolupráce třídních učitelů s rodiči žáků	67

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha A	Dotazník pro žáky 8. ročníku	I
Příloha B	Dotazník pro žáky 5. a 7. ročníku.....	III
Příloha C	Dotazník pro pedagogy, třídní učitele	V

Příloha A Dotazník pro žáky 8. ročníku

1. Cítíš se ve třídě spokojeně? ANO NE

2. Zakroužkuj jedno číslo, které odpovídá tvé odpovědi, ke každé větě.

1	2	3
Ano, naprosto souhlasím	Občas mám takový pocit	Ne, nesouhlasím, nemyslím si to.

a. Když mám nějaký problém, mohu se svěřit učiteli.	1	2	3
b. Mám dobré vztahy se spolužáky.	1	2	3
c. Někteří žáci jsou tu agresivní.	1	2	3
d. Zním ve třídě žáky, kteří kouří, zkouší pít alkohol a zajímají se o podobné činnosti.	1	2	3
e. Hraní her na počítači, brouzdání na internetu a facebook jsou bezpečné aktivity.	1	2	3
f. Ve třídě je žák, se kterým máme všichni problém.	1	2	3
g. Silnici mohou přejít v blízkosti přechodu a helma na koloběžce není potřeba.	1	2	3

3. O kterém tématu by jsi se chtěl ve škole dozvědět nejvíce?

a. Svět internetu a dítě jako uživatel, kyberšikana (ubližování na internetu)

- b. Orientace v dopravě (kola, koloběžky ve městě)
- c. Užívání tabáku, alkoholu a dalších návykových látek
- d. Poruchy příjmu potravy (jím málo, nebo moc?, co jím?)
- e. Šikana a projevy agrese
- f. Sexualita - prevence rizikového sexuálního chování
- g. Nelátkové závislosti, hazard, počítače

Příloha B Dotazník pro žáky 5. a 7. ročníku

1. Cítíš se ve třídě spokojeně? ANO NE

2. Zakroužkuj jedno číslo, které odpovídá tvé odpovědi, ke každé větě.

1	2	3
Ano, souhlasím naprosto	Občas mám takový pocit	Ne, nesouhlasím, nemyslím si to.

a. Když mám nějaký problém, mohu se svěřit učiteli.	1	2	3
b. Mám dobré vztahy se spolužáky.	1	2	3
c. Někteří žáci jsou tu agresivní.	1	2	3
d. Zním ve třídě žáky, kteří kouří, zkouší pít alkohol a zajímají se o podobné činnosti.	1	2	3
e. Hraní her na počítači, brouzdání na internetu a facebook jsou bezpečné aktivity.	1	2	3
f. Ve třídě je žák, se kterým máme všichni problém.	1	2	3
g. Silnici mohou přejít v blízkosti přechodu a helma na koloběžce není potřeba.	1	2	3

3. O kterém tématu by jsi se chtěl ve škole dozvědět nejvíce?

- a. Svět internetu a dítě jako uživatel, kyberšikana (ubližování na internetu)
- b. Orientace v dopravě (kola, koloběžky ve městě)

- c. Užívání tabáku, alkoholu a dalších návykových látek
- d. Poruchy příjmu potravy (jím málo, nebo moc?, co jím?)
- e. Šikana a projevy agrese
- f. Nelátkové závislosti, hazard, počítače

Příloha C Dotazník pro pedagogy, třídní učitele

1. Jak byste popsali aktuální klima třídy?

a. Spíše pozitivní - panuje důvěra mezi spolužáky, dobré vztahy, žáci jsou otevřeni k diskusi s učitelem.

b. Spíše negativní - panuje nedůvěra mezi spolužáky, tvoří se skupinky, žáci si stěžují na různé problémy

2. S jakou intenzitou, podle vás, jsou žáci aktuálně zatíženi v následujících oblastech?

1	2	3
V menší míře, běžně	Ve větší míře	Vysoce (velmi intenzivně)

a. emočně	1	2	3
b. vztahově	1	2	3
c. agresivitou	1	2	3
d. návykovými látkami	1	2	3
e. sociálními sítěmi	1	2	3
f. jedincem, který negativně ovlivňuje třídu	1	2	3
g. bezpečností v dopravě	1	2	3
h. záškoláctvím	1	2	3
i. poruchami příjmu potravy	1	2	3

3. Jak žáci přijímají aktivity spojené s prevencí?

- a. se zájmem
- b. pasivně bez zjevného zájmu
- c. s nelibostí

4. Dostáváte dostatek příležitostí k vzdělávání v oblasti prevence rizikového chování nebo vedení třídnických hodin?

- a. Ano, pravidelně se vzdělávám v této oblasti.
- b. Absolvoval/a jsem kurs/ seminář, ale příležitostí je málo.
- c. Ne, na toto téma mi nebylo nic nabídnuto.

5. Setkali jste se v rámci vašeho vysokoškolského studia s problematikou prevence rizikového chování?

- a. Ano, věnovali jsme tomuto tématu pozornost ve více předmětech.
- b. Setkal/a ale jen rámcově.
- c. Spíše ne.

6. Jak byste ohodnotili spolupráci s rodiči žáků?

- a. Spíše pozitivně, rodiče mají zájem a aktivně spolupracují.
- b. Spíše negativně, rodiče příliš nespolupracují.

7. Máte možnost věnování se problematice *prevence* během třídnických hodin?

ANO/NE

Pokud ano: Na jaké téma?

Dodatečná otázka s prostorem k ústní odpovědi: Jaká jsou podle vás nejdůležitější kritéria v problematice primární prevence rizikového chování u žáků?

BIBLIOGRAFICKÉ ÚDAJE

Jméno autora: Martina Rusnáková

Obor: Bc. SPPGV Voš

Forma studia:kombinované studium

Název práce: Primární prevence rizikového chování u žáků na základní škole v Hrádku nad Nisou

Rok: 2020

Počet stran textu bez příloh: 64

Celkový počet stran příloh: 6

Počet titulů českých použitých zdrojů: 12

Počet titulů zahraničních použitých zdrojů: 1

Počet internetových zdrojů: 9

Vedoucí práce:PaedDr. Jan Toman